

NOTITIA LITTERARIA

(FABRIC., *Bibliotheca med. et infim. Latinit.*, tom. III, pag. 214.)

Henricus de Castro Marsiaco, abbas an. 1161 Altæcombæ in Sabaudia, et an. 1177 Clarævallensis, ord. Cisterc., deinde anno 1179 sub Alexandro III episcopus Albanus sive Albanensis in Campania Romana, et cardinalis legatusque apostolicus sub Gregorio VIII, diem obiit an. 1188. De eo Ughellus tom. I, p. 264 seq.; Sammarthani t. IV, pag. 31 et 256; Ondinus tom. II, pag. 1559. Ejus scripta hæc exstant in tomo tertio Bibliothecæ Cisterciensis Bertrandi Textoris sive Tissierii: Commentarius sive sermoes *De peregrinante civitate Dei*. Declaratio *adversus Albigenses*, quæ ex Baronio ad an. 1178, n. 29-37 exstat etiam in Chrysostomi Henriquez libro II, *Fasciculi sanctorum. ord. Cisterc.*, dist. 25. *Epistolæ ad diversos*, conferendæ cum *epistolis undecim* quas ex codice Clarævallensi edidit Edmundus Martene tom. I *Anecdotor.*, pag. 576 seq. His nuper accessit *Censura mprum et corruptelæ inter clericos et sacerdotes sui temporis*, quam vulgavit Joannes Petrus a Ludewig in reliquiis mss et diplomatum ineditorum tom. II, pag. 437, 441, et *litteræ quibus convocat præsules Germaniæ ad comitia deliberaturos de bello sacro adversus Saracenos*, id., p. 449-452. Inter epistolas a Martenio tom. I *Vet. Mon.* vulgatas legitur pariter ejus edictum quod dein Joannes Petrus Ludewig in suis Reliquiis tom. II vulgavit sub hoc titulo: *Censura, morum et corruptelæ inter clericos et sacerdotes sui temporis*. In Ludewigo tamen integriores sunt litteræ istæ: quam apud Martene; vicissim autem Martenii illæ multo correctiores sunt Ludewigianis. Præstat insuper animadvertere nec litteras illas Ludewigi integras esse, sed habere in fine assutum fragmentum alterum epistolæ forte ab altero auctore, et diverso de argumento scriptæ. MANSI.]

DOMNI HENRICI

CLARÆVALLENSIS QUONDAM ABBATIS

POSTMODUM

ALBANENSIS EPISCOPI

EPISTOLÆ.

(D. TISSIER, *Biblioth. Patr. Cisterc.*, t. III, p. 252.)

I.

Ad papam Alexandrum tertium. — Missus ad prædicandum bellum sacrum, nuntiat Henricum Campaniæ comitem crucem assumpsisse, commendatque pontifici terram seu principatum ipsius.

Ut in gaudio et exultatione metatis, quod pia sollicitudine seminastis, ad notitiam vestram, Pater sancte, deferimus, quod cura, quam nobis apostolica delegavit auctoritas, suaves in aliquibus et acceptabiles Deo fructus, fidei vestræ merito parturivit, ita ut et nos delectet exsecutio boni operis, et vos certe pœnitere non debeat utilis et saluberrimæ jussionis. Illustris namque comes Henricus, noster specialissimus princeps et dominus terræ peregrinationis nostræ, compunctus et inspiratus a Domino, vexilla salutis primus arripuit, et dignum Domino spontanæ oblationis offerens sacrificium, ad æmulationem pii muneris ducem se cæteris præstitit pietatis. Jam in hortulo cordis ejus germina læta repullulant. Jam futuræ fertilitatis ipsius aprica

A viriditas hilarescit; ita ut sentientes in eo fragrantiam spei bonæ exsultemus et lætemur in ipso, tanquam in odore agri pleni, cui benedixit Dominus. Nuper enim circa Dominici Natalis proxima sacramenta de manu legati vestri vivificæ crucis signum pia devotione suscipiens, publicæ solemnitatis gaudium inopinatæ lætitiæ festivitate prævenit; ut de ipso quoque merito resonaret: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. II). Ecce igitur pro eo coram vobis affectuosissimæ devotionis preces prona humilitate prosternimus, rogantes ut terram suam, quam patrocínio vestro ex fiducia multa commisit, meminertis, prout decet, apostolici præsidii tuitione vallandam; quatenus quisquis in eam aliquod fuerit in absentia principis machinatus incommodum, indignationem vestram se non dubitet incursum. Nulli etenim justius diligentia sacri apostolatus impenditur, quam ei, qui tollens crucem suam, per tot maris terræque discrimina crucis Dominum imitatur.

II.

Ad abbatem Buscalonem. — Optat Buscalonem venire Claravallē, et rogat ut occurrat ei Altacumbam, ubi Henricus abbas fuerat.

Ecce ego ad ostium cordis vestri pertinax amator invigilo, clamans litteris, precibus inquietans, ut animus ille vester vel importunitate victus assurgat, et pessulum nobis abditiæ voluntatis aperiat. Credimus enim quod illa prompta est ex virtute, licet retardetur ex obice; et gestit invenire qua prodeat, si renitentis obstaculi durities non obsistat. Quid autem sibi velit, quod sæpe scribens vobis, vestra nec semel rescripta promerui, non adverto; nisi quod admodum vereor, ne vobis memoriâ nostri prorsus exciderit, dum affectui nostro quærenti quem diligit, dilecti saltem littera non recurrit. Ego autem impatiens moræ moras vestras silentiumque dissimulo, blandiens utique mihi, ne forte qui hæc interim vota suspenditis, recompensationis optimæ compendia procuretis. Quidquid autem illud sit, quod me, dum vos retardatis, ex cruciat, noster interim nec dormitat animus, nec tepescit affectus, quærens quem diligit anima mea, ut tenens teneam nec dimittam illum donec introducam vos in domum matris meæ et in cubiculum genitricis meæ. Tunc videbit dilectus meus et affluet, et mirabitur, et dilatabitur cor illius: cum egrediatur ad eum in filiis suis gaudens et exsiliens Claravallis, et obviabit illi quasi mater honorificata. Tunc et mihi forsitan resultabit, ut dicat: *Jam non propter tuam loquelam credimus (Joan. iv)*; quia, sicut audivimus, ita et vidimus. Vidimus et cognovimus eam, de qua Patres nostri annuntiaverunt nobis. Resuscitate igitur nunc tandem gratiam quam habetis in vobis, ne sepeliatur in uno angulo montium, quod datum est vobis in acquisitione gentium et multitudinis populorum. Veniet qui talentorum suorum lucra requirat, exacturus nimirum exinde rationem, si sub defosso cespite Bulcondonis otiosam repererit pretiosi nuncris quantitatem. Si qua igitur in vobis viscera pietatis, si qua societas spiritus, si qua laus disciplinæ, occurrite mihi in Altacumba, cum venero, ut vel si pondatur secretarium mentis, quæ tantæ obriguit lentitudine tarditatis.

III.

Ad papam Alexandrum. — Orat papam ne Tolosanæ Ecclesiæ pontifex constituatur.

Doctoris gentium probat auctoritas, et nostra jugiter infirmitas experitur, quod nemo scit hominum, quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis, qui in eo est (I Cor. ii). Verum et hic ipse ad sua ipsius intima dignoscenda caligat, nisi hic ab alio spiritu adjutus intelligat, illo utique, de quo Apostolus ait: *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram (Rom. viii)*. Ille namque solus, cum omnia scrutetur, etiam profunda Dei; ille, inquam, solus occulta humani cordis intelligit, et vires ac potentias singulorum singulari et propria virtute discernit. Quod ideo dictum sit, amantissime Pater, ut nulli de me credatis, quod supra me esse, meus ipse mihi spiritus attestatur,

A domesticus utique propriæ insufficientiæ perscrutator; et nec mearum virium nescius, nec debilis inbecillitatis ignarus. Seitote itaque, Pater, et credite quod, si quid in me gratiæ vel virtutis aut est aliquatenus, aut esse conjicitur, illorum penitus meritis est attributum, quibus in lege Domini conservandis indigna me fateor prælatione submissum. Eorum debetur commodis omne quod possum, eorum deputabitur usibus quod accepi: quibus, si quid exinde qualibet subreptione fraudavero timeo ne quod illis pro parte subripitur, mihi dignius ex aase tollatur. Multo proinde melius mihi, multo securius, apud illos jugiter munia impositæ servitutis implere quam cum eo quod illorum est, de gente in gentem vaga mutatione transcurrere. Quando vero idoneus fierem regere gentes indomitas, et divini legis ignaras, qui nec illis etiam administrare sufficio, qui plus mihi ex disciplina conferunt, quam a me recipiant per doctrinam? Et isti quidem per semitas justitiæ celeri currentes incessu, sponte feruntur ad vias vitæ; illi vero pactum fecere cum morte, et manibus et verbis accersierunt illam. Verumtamen et propter illos mori, pro vestra mihi erit jussione promptissimum, parato pro viribus meis ad omne, quod contra hæreses illius regionis injungatur, dum modo ab ea mihi quam somniant, pontificis electione, parcatur. Rogo igitur, et per mansuetudinem nostri Redemptoris obtestor, ut quidquid vobis alii suggerant, qui consuetæ forsitan correptionis aculeos removere longius a sua conversatione festinant, ab his tamen quibus divina videor ordinatione conjunctus, paternitas me vestra non separet, nec cogat me amplius ad sæculi hujus alta respicere, qui elegi ab olim in domo Domini humilibus consentire. Inveniam, quæso, misericordiam in oculis vestris, ne ab accessu concilii hujus timoris occasione retarder, ut possim vobis tanquam vicario Christi Jesu et summo speculatori turris David quædam singulariter comperta suggerere, quæ poterunt, Deo propitio, in universitatis commodum redundare. Nunquid tanti est, ad tribus solummodo Tolosanas et feces Vasconiæ convertendas intendere, ut negligantur alia multa, quæ potestis, si creditis, et debetis usque ad extremum terræ, in salutem multarum gentium providere? Ipsa quoque Tolosana Ecclesia, si non ei aliunde consulitur, grave interim dispendium sustinebit, dum ego, si me cogitis, fugiam quoad potero, etsi non effugiam manus vestras.

IV.

Ad eundem. — Rogat papam, ut latorem præsentis epistolæ dignetur Hibernis pontificem concedere.

Est in insula Hiberniæ vir vitæ venerabilis fide Christianus et nomine, qui in populo illo barbaro et gente novissima summo hactenus sacerdotio fungitur, et legationis insuper titulis insignitur. Nunc autem infirmitate confectus et senio quietis et vacationis vota concepit, fatiscentem nimirum causatus ætatem; quippe qui videt exitum vitæ sibi pro foribus imminentem. Maturus igitur miles, et post va-

rios triumphos legitimæ concertationis emeritis, præteritæ operationis hebdomadam Sabbato quærit requietionis concludere, et spiritualibus tandem otis dedicare id quod est reliquum vitæ suæ. Facta igitur cessione pontificii quod gerebat, ne gentem in qua hactenus laboraverat absque consolatione dimittat, virum venerabilem, scilicet latorem præsentium, ordinari sibi desiderat successorem, celebrata electione in ipsum a clero et populo et magnatibus terræ ejus. Unde nos licet tales in observantiis ordinis adjuutores, nequaquam in ecclesiasticis functionibus fieri cupiamus antistites; adducimur tamen assensum nostrum præsentis negotio non negare, timentes utique illi barbaræ nationi, ne facile in eis naturalis feritas recrudescat, si in tepidioris segnitie disciplina a spiritualium virorum fervore refrigeat. Quapropter si ita videtur et vobis, rogamus ut votis et desideriis prædicti pontificis tam in absolutione ejus quam in ordinatione istius efficaciter annuat. Quidquid autem agendum fuerit, scitote quod ei et viarum prolixitas et brevitatis expensarum moras inhibet longiores.

V.

Ad regem Anglorum. — Extollit regem Angliæ tum ob alia, tum quod plumbo statuerat Clarævallis ecclesiam operire, eamque ob causam mittit ei mensuram ejusdem ecclesiæ.

A die qua vobis Deo inspirante complacuit, ut ad redemptionem familiaritatis nostræ sinus sese regis dignationis expanderet, et apex tanti culminis inclinaret, jugis et interpolata memoria vestri sedem nostri pectoris occupavit, quæ nos non pariter vel in amore vestro tepescere, vel a gloriæ vestræ prædicatione cessare. Testis est terra Vasconia, et nobilis urbs Tolosa, quam ex dispositione nuper vestræ magnanimitatis advimus, qualiter per os nostrum in omni opportunitate colloqui tam publici quam privati, magna virtus vestræ majestatis insonuit, et inter oppansas quodammodo erroneæ turbæ caligines splendor vestræ tam fidei quam pietatis effulsit. Deinde cum jam rediissemus ad propria, ejusdem vestræ pietatis gratiam domesticis nostris relatu familiari deprompsimus; et, abbatibus e diversis mundi partibus congregatis, cum solemniquadam et festiva lætitia regalis beneficentiæ nuntiavimus largitatem. Inter cætera sane, quæ de amplificatione et custodia ordinis servastis hactenus et servatis, curæ vobis fuit, non solum exhibita, sed et promissa referre, ut gratius accepta recolerent, cum potiora in reliquum ex gratuita pollicitatione sperarent. Specialiter illud amplissimum donum præconio excellentiore protulimus, quod Clarævallis nostræ in nostris manibus promissis, ut videlicet plumbi lamina in operimentum oratorii nostri vestro munere contributa, devotio, quæ vobis in pectore flagrat, nobis super lecta resplendeat. Hæc igitur acceptantibus universis et dignas Deo gratias persolventibus, habita deliberatione decrevimus oratorii nostri mensuram sine orationum mensura trans-

mittere, orantes impensius et clamantes ad Dominum, ut pro decore domus suæ quam amplificatis in terris, restituat ipse vobis domum non manufactam æternam in cælis.

VI.

Ad eundem. — Ait in prima festivitate S. Bernardi illius factam memoriam, et exoptatam fuisse præsentiam, mittitque ei digitum S. Bernardi.

Celebratus est apud nos dies honorabilis et sollemnis, nova festivitate jucundus, et ampla jucunditate festivus, utpote quem nobis relevatio sacratissimi corporis beati Bernardi celeberrimum reddidit, et lumine clariore perfudit. O quam voluimus gaudiis illis plus utique cælestibus quam terrenis, vestræ majestatis interesse præsentiam: quatenus et nobis de gloria principali decor tantæ festivitatis exeresceret, et vobis de meritis illustrissimi confessoris miro quodam irriguo uberius benedictionis largitas emanaret. Verum, quia id nobis ampla distantia remotissimæ regionis invidit, ad spirituale remedium vota transtulimus, fecimusque, Deo propitio, quod vestra ibi etsi præsentia defuit, memoria non vacavit. Solemniter etenim nomen vestrum cum suæ pietatis insignibus, vestrorum, ut oportuit, et affectionibus fratrum, et cordibus impressimus filiorum: qui ampla illud devotione susceptum, aspectui quodammodo sancti Patris offerrent, et cælestis aule secretario præsentarent. Præterea ne absentis corporalis occasio regias apothecas inventi muneris participatione fraudaret, mittimus vobis de thesauro reliquiarum ejus honorabilem portionem, indignum penitus reputantes, si pietas tanti principis tantæ sanctitatis participio fraudaretur. Suscipite igitur digitum sacræ illius manus: quam pro eo quod vir justus ab omni munere terreni quæstus excussit, Deus eam, ut dignum fuit, affluentissima copia cælestis benedictionis implevit. Illius, inquam, manus, cujus tactus sanabat ægros, roborabat invalidos, firmabat homines, dæmones effugabat. Illius manus, quæ Clarævalli nostræ, cui vos dare tecta disponitis, primum injecit lapidem fundamentis. Fuit autem studii nostri diligenter in vasculo consignare quod mittitur, ne vel thesaurus ibi reconditus per frequentes apertiones injuriæ pateat, vel devotæ subreptionis instinctu dokus aliquis piæ fraudis irreat.

VII.

Quæ est aomni Cisterciensis ad Henricum et Morimundi abbatem. — Henricus et abbas Morimundi deputantur a D. Cisterciensi ad visitandum cænobium de Columba,

Contentiones et rixæ quas in monasterio de Columba furor mali desiderii suscitavit, ad nostram nostrorumque pervenere notitiam, diro nos admodum vulnere percellentes; tam pro dispensatione domus ipsius, cui grave subinde periculum imminet, quam violata nostri ordinis honestate, quæ in omnibus professoribus suis pestem familiaris dissidii et domesticæ simultatis abhorret. Volentes igitur huic tanto malo competens accelerari remedium,

solicitudini vestræ Injungimus et mandamus, quatenus ambo pariter accedatis ad locum, et vices nostras in visitatione exactissima diligentia suppleatis, ita quidem, ut in præsentia I. abbatis super rebelles et inobedientes domus ipsius suam cuiusque primitus malitiam visitetis, dignam pro modo culpæ exercentes in singulos ultionem, qua et vos ipsos zelus ordinis commendabiles faciat, et temeraria perversitas superborum contra ordinis stimulum inutiliter calcitrare dediscat. Specialiter autem in priorem domus ipsius, qui contra Patris imperium retinere non est veritus prioratum, depositionis sententia principaliter exeratur; quia non est dignus præesse cæteris, qui se contumaciter arbitrio subtraxit abbatis. Quia vero etiam abbatem ipsum, considerata hominis qualitate, debere judicamus absolvi; volumus ut eum ambo pariter seorsum quidem et sollicitate moneatis, ut in capitulo suo coram vobis humiliter petat ab officio quod bajulat missionem et quasi sua vos importantate devincat, quo violentia quadam remedium absolutionis obtineat.

VIII.

Ad conventum Saviniacensem. — Hortatur Saviniacenses ad frugalitatem, ob præsentem, ut apparet, domus eorum inopiam.

Benedictus Deus et Pater luminum, a quo bona cuncta proveniunt, qui Patri vestro domno abbati W. plenam contulit et in obtemperando fidem, et in operando virtutem, ita ut paterno studio sollicitus sit pro vobis, saglens omnimodis et laborans, qualiter domus vestra consueto amplius incommodo non laboret. Induit eum Dominus virtute ex alto, et roboravit fortitudine manum ejus, ita ut, dum præterita cum præsentibus æstimamus, aperte nobis detur intelligi, humanæ pusillanimitatis fuisse, quod timuit, sed superni esse muneris; quod id opere convalescit. Rogamus proinde vos, et tanquam filios charissimos admonemus, quatenus manum ejus orationis et obedientiæ subsidio fulciatis, currentes et ipsi post eum in odore virtutis suæ et vestigia ejus gressu pacifico prosequentes. Facite, ut compleat sibi in vobis anima ejus, et delectetur in vestris actibus cor illius; quia tunc facile dilucescit nebulositas teporis, si aspiret in nobis serenitas charitatis. Porro, si opus fuerit, ut aliquid vobis in quotidianis etiam stipendiis restringatur, nolite protinus exacerbare spiritum viri Dei, pro diminutæ stipis impendio murmurantes, sed ipsi eum potius importuna oblatione frugalitatis monasticæ prævenite: quæ nunquam satis ad professionis suæ culmen attollitur, nisi cum universis superfluitatibus amputatis, intra necessitatis extremæ limites coercetur. Illa vero fraternitas profectibus spiritualibus militat, quæ commodi communis intuitu in iis etiam quæ necessaria videbantur, noxios appetitus propriæ voluntatis abjurat. Quod nunc maxime vobis æmulandum est et agendum, quando nihil aliud hac discretione quæritur, nisi ut domus vestra vobis posthac in usus uberes ampliatur.

IX.

Ad Alexandrum papam. — Expostulat de Dolensibus monachis, qui armata manu decimas extorserant a monachis domus Dei ord. Cistere. et quosdam etiam vulneraverant.

In immensum extolitur impunita temeritas, et licentia quæ juris ratione non cogitur, justis semper rationibus oblectatur. Probat hoc Dolensium monachorum granditer efferata præsumptio, qui in agrum fratrum de Domo Dei præteritis missionibus irruentes, rapinam frugibus, injuriam fratribus intulerunt, nulla prorsus admonitione præmissa, ut si quid eis decimationis jure competeret, pacifice ad ipsos aut judiciali ordine pervenisset. Hi vero armis potius confisi quam legibus, ad illos laboriosos fratres, qui sub pondera diei et æstus lætabantur coram Domino, sicut qui in messe, in armorum strepitu violenter intraverunt, potiti nimirum periculosa lætitia, qua exultat raptores capta præda quando dividunt spolia. Quidam namque eorum violentas manus in conversos et monachos injecerunt, et illas sacras dextras, quas decimarum sacrilegio venerant profanare, fuso pauperum sanguine polluerunt. Et vos quid ad hæc, beatissime Pater, quid ad hæc? Poteritne præsentibus vobis manere incorrectum in monachis, quod sacri canones acerrime puniunt in tyrannis? Poteritne et illis in exigendis his decimis justitia ulla competere, qui justitiam et judicium cruento præjudicio non sunt veriti prævenire? Verum et antea super his nullam habebant omnino justitiam, quippe qui olim pro eis idonea commutatione recepta diturnum haberent pro hac decimatione concambinæ litteris traditum, et fundatoris domus subscriptione signatum. Rogamus igitur clementiæ vestræ celeberrimam pietatem, quatenus eam super hoc promat in maleficos ultionem, quod fratres nostros nulla ulterius decimæ hujus exactione laceessant, et contra inermes animas arma denuo sumere non præsumant.

X.

Ad eundem. — Queritur, decreta ejus pro quadam domo ordinis sperti a Divionensi abbate, et rogat, ut aggravet manum suam in contumacem.

Ambiguitatis et dissidentiae materia panditur, si Ecclesia, quæ mater est fidei, in suis institutionibus contemnatur. Desinat Roma vel promulgare quod statuit, si decretis ipsius impune contraire liceat. Meminimus autem, piissime Pater, et cum gratiarum actione recolimus quod negotium domus parvulæ de Morans tam diligenter et efficaciter promovistis: quod ad suum jam causa exitum devenisset, si Divionensis abbatis nota protervitas vestræ jussionis linuites non exiret. Sed ecce inventus est, qui perire magis eligat quam parcere, volens potius a functionibus separari divinis, quam in suis factionibus superari. Confidimus tamen in Domino, et in constantia virtutis vestræ quod mentietur tandem iniquitas sibi; et cui aufert execrabilis cupido consilium, jugis vexatio conferet intellectum. Is autem

Jam tertio vestræ recepit litteras jussionis, in quibus ei omnis appellatio tollitur, ut pauperculæ illi domui juris sui prosecutio non tollatur. Jam per Lingonensem episcopum sub interdicti sententia de justitia vestra tenetur, dum non vult dimittere, quod per injustitiam suam tenere convincitur. Sed quid facimus? Non credit verbo signi prioris, nisi adhuc in manu vali a gravioris plagæ verbera feriat. Data igitur, pie Pater, voci vestræ, vocem virtutis, et facite adhuc nobiscum signum in bonum, ut erubescant rebelles, et increduli confundantur; et sciant pariter et intelligant quam periculose et ad insipientiam sibi decretis apostolicis reluctentur. Si qui autem ex eis conspectui vestro se irreverenter ingererint, memineritis excommunicationis sententiæ cui succumbunt, ut non aliter, quam vos deceat, vel admittantur a vobis vel dimittantur.

XI.

Ad eundem. — *Vitia quædam Galliæ deperit quæ exstirpare adorsus sit cardinalis S. Chrysogoni, ob id tempus revertendi ei prorogari precatur.*

Inter cætera mala, quibus in partibus Gallicanis antiquus Ecclesiæ decor obsorduit, pudicitia lapsam et fidei deploramus excidium, videntes quod diebus his malis et casta simplicitas piæ credulitatis excluditur, et candida simplicium castitas influentibus undique flagitiis inquinatur. Unum vero superest contra prodigia funesta remedium, ut rigor apostolicæ disciplinæ non torpeat, et abundante malitia cæterorum Romanæ sedis charitas non frigescat. Hanc enim si spiritus ab austro veniens placidi fervoris æstu refoveat, totum corpus Ecclesiæ cælesti protinus recalcet incendio, et noxii torporis excussa segnitie in sui vigoris gloriam membra languida convalescent. Attendat ergo interim de sublimi qua præeminet specula, sanctitatis vestræ contemplationis obtutus, et tunicam veri Joseph sedula cogitatione perspiciat, videatque utrumne illa sit, quam et Pater fecerat, tam inexpertam maculæ, quam totius conscissionis immunem. Maculatur hæc in partibus nostris et scinditur, eo quod duplici subjecta ludibrio, et novo turpitudinis et ruga dehonestatur erroris. Bicipiti quodam flavio et hæreses in eam et flagitia confluxerunt, ita ut, cum sordeat in plurimis per immunditiam vitæ, scindatur in aliis laceratione perfidiæ. Surrexit enim de cineribus Sodomorum antiquæ libidinis vermis, qui post ignis pluvias imbresque sulphureos de lacu damnationis emergens, fetoris sufflatibus occiduas inflcit regiones. Revixit et Arius in partibus Occidentis, qui ab orientali iudicio in propria persona damnatus, nunc in successibus suis fines ultimos occupavit. Foris occidit gladius, et domi mors similis est. Nam et hæretici in publico disputant contra fidem; et quod multi in occulto faciunt, et scribentis verecundiam, et legentis læderet honestatem. Sed quid dicimus in occulto? Peccatum suum sicut Sodoma prædicant, et velut in suburbanis Gomorrhæ convivas libidinum provocant ad peccandum. Nunquid super his non indignabitur zelus vester, aut impune peccabunt, et

vos tacebitis? Tempus est ut amicus sponsi sponsam ulciscatur injurias, et gladius Phinees sacerdotis in incestum Israëlita et Madianitidis exeratur. Ecce in diebus vestris, auctore Domino, sedata sunt schismata; euge pastor bone, facite ut et hæreses sopiantur. Habetis enim in partibus Gallicanis virum, sicut experti sumus, justitiæ et veritatis amicum, dominum P. tituli Sancti Chrysogoni cardinalem, qui in una sola electione, me teste, quingentas marcas argenti strenue refutavit, ne sub obtentu numeris a tramite diverteret veritatis. In eo igitur plurimæ consolationis hausto remedio Deum glorificamus et Patrem; in eo magnificamus et vos, videntes quod illustrium dignitatum gratia, quæ de vestræ plenitudinis fonte procedit, in tales confluit ex apostolica discretione personas, quæ per vitæ meritum fastigia illustrate comprobantur honorum. Hinc vobis materia gaudii, hinc Ecclesiæ Dei solatii fomes exoritur: quod tales assumitis in partem sollicitudinis, qui honorent in vobis plenitudinem potestatis. Probat iste quod diximus, vestrum in se non errasse iudicium; dum eo se aptum exhibet ad pondus oneris, quo minus deprehenditur ambitiosus honoris. Is est quem sublimat humilitas, frugalitas locupletat, qui cum sit nemini gravis, charus et utilis factus est universis. Pugnat constater ad bestias Ephesi, Simonem Petrum contra Simones magos induens et leprosis Syriæ novum exhibens Eliseum, evellit et destruit, ædificat et plantat; ita de vinea Domini Sabaoth vulpeculas demolientes exterminat, et de ipso quoque vestiario Salomonis tincas corrodescentes excludat. Benedictus Deus, cui talem Ecclesia sua filium vobis obstetricantibus parturivit, qui et patris honori consonet, et a matris non degeneret honestate. Hunc itaque vobis contra prædictas pestes prolixiori temporum spatio petimus indulgeri, consentientibus plerisque de majoribus nostris in idipsum, ut citra exhibitam prædictorum vulnere curam, non sit iste vir nostris regionibus austrahendus, qui ob hoc maxime fuerat in partes etiam remotissimas destinandus; præsertim cum tetigerit Dominus hoc tempore corda regum, qui, pacis inter se fœdere confirmato, in nullo melius sanctiusque conveniunt, quam ut induti lorica fidei hæreticam multitudinem persequantur. Verum, quia necesse est, ut juxta Evangelii verbum sint gladii duo hæc, dignum credimus et honorificum vobis, ut zelum sæcularium principum vestra quoque æmulatione comitetur, ne pia eorum intentio sumat ex occasione defectum, si opportunum non acceperit ex vestra cooperatione subsidium. Expedit igitur ut prædicto cardinali congruus prorogantes inducias, detis ei specialiter in mandatis, ut contra hostes charitatis et fidei magnanimiter aecingatur; maxime quia in pluribus regionibus usque adeo jam exundavit iniquitas, quod factus est sicut populus sic sacerdos, vel potius pestilentia gregum ex ipsa serpit contagione pastorum. Moras proinde hominis Dei, et indicti sibi reditus tarditatem consideratio tantæ

necessitatis excuset; quia licet præsentia ejus vobis esset non immerito grata; talis tamen absentia cunctis Deum timentibus efficitur gratioſa. Redibit ad vos, Deopropitio, temporis opportunitate suscepta, et spirituales afferet ex agro hujus mundi mandragoras, quæ jam et in portis nostris odorem spargunt, et vobis suavitatem plurimam in ipsius Rachelis invidiam redolebunt. Persequatur interim, ut optime cœpit, peccatores Amalech, et de civitate Domini veteres exterminet Jehusæos, ut, cum venerit ad vos, et pulsaverit, confestim aperiant ei, et intret in gaudium Domini sui magni.

XII.

Ad nigros abbates Flandriæ. — Animos eorum commotos ob recessum abbatis de Ham in aliquod cœnobium ordinis Cisterc. placare conatur.

Ad meipsum anima mea turbata est, insiti mœroris amaritudine contabescens, quod vestros, ut dicitur, animos turbo adversus nos gravis commotionis exagitat, et in profundo piorum cordium grandis infremuit spiritus procellarum. In primis igitur orandus est auster, ut veniat, qui indignationis ollam flante aquilone succensam mitioris auræ temperamento refrigeret, atque in thalamo Salomonis media cubiculi charitate consternens, in quietis tranquillæ plantitiem sanctarum mentium rediget tempestatem. Ego autem, si quid modo est vel opere vel sermone commissum, in quo vestra sit vel exasperata benignitas, vel utilitas diminuta, nulla tuebor impudenti excusatione reatum, qui vestrum subeo spontanea satisfactione iudicium. Maxime quia, cum apud misericordes iudices causa decernitur, non tam periculosum est solvere pœnæ debitum, quam nequiter infliciri delictum. Proinde ad vos pertinet, ut æqua discretionis lance pondus libretis examinis, per quod et contenti sit venia, et innocenti non imputetur offensa. Verum est illud, nec omnino diffiteor quod in vestris me olim partibus commorante, ubi, quod cum gratiarum actione recenseo, impensius sese mihi copia vestræ charitatis exposuit, contigit ut præsentiam nostram vir venerabilis G. abbas de Ham gratia contrahendæ mecum familiaritatis inviseret, meque sibi, quod libenter annui, mutæ dilectionis connexionem vinceret. Cumque circa spirituales profectus medius inter utrumque sermo discurreret, sui propositi reseravit arcana, dicens se animo concepisse, ut in ordinis nostri coloniam et ipse transiret, et alios, qui eum sequerentur, adduceret. Dehinc domum quoque obtulit quam regebat; ratus videlicet, non pleno sibi prospexisse consilio, nisi domum eatenus gubernatam in eminentiam ordinis ad quam ipse migraret, pari religiositate sustolleret. Hæsi, fateor, et præ consideratione difficultatis obstupui. Deinde cunctis obstaculis mente decursis curam prosequenti operis dissuasi. Ad ultimum vero instantia mollitus abbatis rem totam dubia dilatione suspendi. Præterea Flandrensium Comitum quem abbas pro negotio tam actitando quam non actitando vocaverat, et

A declinavi conspectum, et evitaui colloquium, ne sui hortatus accessu præproperum aliquid et in posterum corrigendum, vel committerem improvisum. In omnibus his quid ego peccaverim, ipsi decernite, nisi forte, quod non statim ad vestram pertuli primordia causæ notitiam, ut cum vestro fuisset consilio per meipsum provide consummandum, quod postmodum per abbatem G. pia noscitur temeritate præsumptum. Verum, et in hoc mihi testis est Deus, neque per me factum esse, neque pro me, quod ipse domum illam temerarius occupavit, quam mox exoccupavit extinctus, ita ut si habeamus in eum, quod movere possit ad iram, non desit tamen, quod deflectat ad veniam. Maxime, quia leniter punienda est culpa, quæ de zelo religionis opus potuit suadere discrimini. Ei ergo parcendum est et a vobis, quia ut spiritualibus loquor, quod fratribus illis prodesse voluit, vobis obesse non credit. Nunc igitur, Patres optimi et dilectissimi fratres, removete, obsecro, a cordibus vestris iram, a nostro tristitiam; ne qua inter nos radix amaritudinis sursum germinans nuper initæ charitatis jura corrumpat, vel fructus uberes gratiæ utrinque adolescentis impediatur. Ego enim vester sum in visceribus Domini Jesu Christi, nullam vobis daturus offensam, præsto semper et paratus ad gratiam.

XIII

Ad Cabilonensem episcopum. — Congratuletur ei recens in pontificatum Cabilonensem assumpto; et cœnobii Longivadi negotium quoddam commendat.

C Sermo bonus egressus a Domino non indigne quidem de vestra nos electione letificat; quos in vestra pariter dilectione sublimat. Gaudemus siquidem ad altiora conscendere quos amamus; et eos præsertim de quorum datur conversatione præsumere, quod eis in signum gratiæ, operationemque virtutis, sublimis adveniant culmina dignitatis. Specialiter autem ex vobis specialem sumimus in hac promotione lætitiæ; ubi ea materia exultationis offertur, per quam in ætioris amicitæ statum præcedentis gratiæ merita fœderentur. Illa enim Ecclesia vos suscipit in pastorem, per quam vos mater ordinis est habitura pontificem; ita ut spiritualis gratiæ parentela in subditam lineam descendente, habituri simus a modo viscera pii Patris, in quo habemus hactenus simplicis benevolentiam dilectoris. Cæterum et prædictæ matri nostræ, sicut bene confidimus, eo amplius assistetis, et sua in omnibus jura servabitis, quo piæ religionis amulari propositum ab ipsa infantia ætatis vestræ didicistis. Devotis ergo precibus cœlestis est vobis exoranda potentia, ut operis hujus initia stabili salubritate promoveat; et ubi multiplicavit pondus oneris, amplificet et dilatet incrementa virtutis. Ut autem hæc ipsa incrementi vestri primordia lætis undique fulciantur auspiciis, rogamus prudentiam vestram, quatenus in negotio Longivadi et nostræ necessitudinis, et vestræ memineritis honestatis, providentes

intercedentibus nobis, quod idem negotium ad domum illius pacem et commodum dirigatur. Si quas ergo vel nostras vel aliorum litteras habuistis, quæ prædictæ domui exceptionem soluti contractus opponant, eas nobis loco magni muneris redhibete, facturi rem gratam et acceptabilem cordi nostro, si domum Longivadi ab hujus litigii discrimine liberetis.

XIV.

Ad dominum Hyacinthum cardinalem. — Excusat se quod nondum ei honorem (per epistolam, ut opinor), exhibuerit.

Quærendæ familiaritatis et gratiæ vestræ granditer hactenus negligentibus vestro nos omnimodis humiliamus honori, ut debeat venia prærogari neglectui. Procul autem suspicio universa contemptus;

A quia etsi tales sumus, quod interdum præ occupationibus multis nonnulla negligimus; hanc tamen tantamque a nobis Deus avertat amentiam, ut aliquem de his qui nobis prælati sunt contempnamus. Inter cæteros autem vos tanto humiliori reverentia veneramur, quanto excellentiam vestram præpolere quamplurimis nullo unquam scrupulo dubiæ dissimulationi ambigimus. Ad pedes igitur gloriæ vestræ præteritæ negligentæ veniam postulantes, aperiri nobis tandem vestræ familiaritatis acutum deprecamur, quæ in hoc, si placet, primitias nobis suæ dignationis indulgeat, ut gravamen et tædium ejus quæ de vobis facta est electionis avertat. Profecto enim ex integro me vobis constitutis obnoxium, si ab hoc periculo reddideritis expeditum. Valeat sublimitas vestra.

Epistolas sequentes edidit dominus Martenius *Thesauri Anecdot.* t. I, col. 573, ex ms. Clarevallensi

XV.

Ad prælatum prelatoria. — Commendat ei suum ordinem, ac præcipue domum Al.

Viro venerabili et amico suo Christiano R. Dei gratia S. R. E. subdito, et Lausannensi electo, Henricus Clarevallis pauperum servus, salutem et sinceræ dilectionis affectum.

Quod exhibitæ quondam domui nostræ præsentia vestræ defuimus, grave exstitit nobis et molestum, eo jampridem desiderio affectis, ut vestro ibi et recrearemur affatu, et delectaremur aspectu. Det nobis Dominus vicem recompensationis optatæ, ut quod tunc ex absentia nostra perdidimus, diuturnæ præsentia fenore compensemus. Satis etiam cupimus locum dari nobis et tempus, ubi et quantum id quod intra nos affectibus agitur, tandem erga vos affectibus comprobetur. De cætero meminertis, quæsumus, spei nostræ, quam in eo potissimum, et a vobis concepimus, et de vobis, quod ordinem nostrum, quem dominus papa, qui est pater vester, tanta pietate diligit et tuetur, vos quoque debeatis hæreditaria charitate diligere, nobisque in vobis hujus muneris successorem exemplo et imitatione tanti pontificis exhibere. Specialiter autem domum de Al. iteratis vobis precibus commendamus, rogantes omnibus modis talem vos illi exhiberi patronum, ut eo feliciter beatam se dixerit, quo singularius ipsa sub umbra illius quem desideraverat requiescit. Si qua vero inter vos et eam litis materia emerit, vel causa dissidii, eo quod vineas quasdam quas possidet, ad manus vestras credideritis revocandas, competentes fratribus inducias prorogate, donec loquamur pariter facturi terminum absque termino charitatis.

XVI.

Ad episcopum prelatoria. — Commendat ipsi monasteria ordinis sui in episcopatu Legionensi existantia.

† Patri charissimo De. gratia Legionensi

B episcopo, H. Clarevallis pauperum servus salutem, et quas potest orationes.

Apu! egregium et benevole meritis virum, qualem vos esse confidimus, non opus est longo proœmio, multisque verborum blanditiis, ad impetrandam quod juste exposcitur, præsertim ubi Deus in causa esse agnoscitur. Proinde nolumus vos multipliciti suadela diutius detinere; sed quæ a vestra sanctitate requirimus, simplici et nuda prolatione suggerimus. In episcopatu vestro constat esse novellas plantationes ordinis nostri quamplurimas, quæ continua rigatione tutaminis atque solatii vestri plurimum indigent. Has itaque omnes paternitati vestræ commendatas esse desideramus; præcipue vero illas quæ ad nostram domum specialius pertinere noscuntur. Sit ergo pietati ac providentiæ vestræ eadem monasteria amore Dei, et nostræ supplicationis obtentu diligere, fovere ac manu tenere; quia, si dignanter et pie super ea intenditis, omnis utique profectus eorum ad vestrum ipsius honorem et gloriam redundabit. Ut autem circa hujusmodi laudabile studium vos magis officiosum magisque devotum habeamus, orationum ac beneficiorum quæ in domo nostra usque in finem fieri habent, participem vos esse concedimus.

XVII.

Ad principem prelatoria. — Commendat ei monasterium de Perosa.

D Filia nostra pauper et modica domus de Perosa, fructus quos rigidior inter petras gleba non germinat, ab uberius fundi benignitate mendicat; et quia non habet quo sustentetur ex proximo, victus sui stipem quærere cogitur ex longinquo. Hinc est quod cum sub umbra alarum vestrarum qualescunque illud suæ sustentationis remedium invenisset, locum sibi ad latus vestrum in plurima anxietate constituit, non tam de soli fertilitate securo, quam de propagandis vestræ dilectionis ubertate sollicita.

Olorata est enim in vobis odorem suavitatis et gratiæ, quasi odorem agri pleni, cui benedixit Dominus. Quocirca rogamus et petimus, ut vos penuriam fiduciamque ipsius miseratione debita contemplantis, eam a latere vestro minime repellatis; quatenus misericordia superexaltata iudicio, eo securius cœlestia vindicetis, quo etiam indebite terrena dimittitis. Sciat cum Ruth Moabitide ad agrum se venisse potentis Booz, qui feminam alienigenam et ignotam, non solum a colligendis frugibus non abegit, sed etiam materiam sibi compendii plenioris indulsit.

XVIII.

Ad... — Excusat se quod non possit adesse assignata die ad terminandum Vallis-Lucentis negotium.

Ad diem quam Vallis-Lucentis negotio præfixistis, libenter juxta vestrum beneplacitum veniremus, maxime quia et ipsius domus affectio nos trahebat, et vobiscum loqui de pluribus habebamus. Est autem nobis eadem ipsa dies pro controversia Divionensium monachorum, quam et vos cupitis idonea celeritate decidi, apud Lingonas constituta, data cautione paris compromissionis in arbitrōs, quos ad terminandam causam decrevimus assumendos; ita ut hoc ipsum quod Quinciensium abbatem, in quem fuerat cum cæteris compromissum, subtrahitis nobis pro negotio suprascripto non modice doleamus. Quod igitur alios duos abbates nostros ad diem causæ necessario retinemus, patienter ferte deposcimus; maxime cum sine ipsis qui sunt arbitri constituti in causa nostra procedere non possimus. Si vero post diem illum memorato negotio vestro aliqua nos velit opportunitas interesse, non subtrahemus præsentiam corporis, quibus non absumus instantia voluntatis.

XIX.

De negotio ad abbatem Trium-Fontium. — Vices suas ei committit ad negotium Vallis-Lucentis dirimendum.

Dilecto et venerabili coabbati suo A de Tribus Fontibus Henricus Clarevallensium pauperum suus salutem et omne bonum.

Negotio Vallis-Lucentis nostram nos exhibere præsentiam et mandatam domini Cisterciensis indixerat et ipsa domus illius familiaritas requirebat; quia vero dies eidem negotio præstituta, nobis quoque fuerat pro Divionensium monachorum pacificatione præfixa, coacti sumus ex propria necessitate dimittere quod fraternæ charitati cognoscimus nos debere; verum quia non usquequaque in solvendo quod debet qui per vicarii sollicitudinem idoneum exhibet solutorem, interveniente abbate Vallis-Lucentis, fraternitatem vestram vires nostras implere deposcimus: cui tanto justius operis hujus vicissitudo committitur, quanto diligentius omnem, Deo auxiliante, cautelam redintegrandæ pacis et ordinis amplectatur.

(1) Wichardo qui ex Pontiniacensi abbate ad sedem Lugdunensem assumptus est anno 1161

XX.

Ad papam precatória. — Ut religiosos alienos et moniales de Bella Comba coerceat, quarum vicinitas pascua animalium Benedictionis-Dei impediatur.

Sanctissimo Patri et domino Dei gratia summo pontifici, H., modicum id quod est.

Pauperula domus nostra, quæ dicitur Benedictionis-Dei in arido loco terræ sterilis fundata est, sed angusta facultatibus et paupertate depressa, ut si sola ei pascua defecerint animalium, continuo et ipsa pabula deficient animarum. Surrexerunt autem nuper quidam diversæ religionis et ordinis alieni, qui cum habeant oves et boves abundantes in egressibus suis, in exterminium paucularum ovium quibus prædicta domus nostra suam consolabatur, utcumque pauperiem, turmas varias et pecus multiplex induxerunt; non solum alieni, sed et moniales de Bella-Comba prædictæ domus pascua etiam sui, graviter turmis incursant, et in confinio grangiarum ejus novas ædificant mansiones. Quapropter fratres nostri, qui de domo illa sunt, clementiam vestram nobis intervenientibus deprecantur, ut per apertas litteras vestras commuiter ad omnes et ad prædictas moniales specialiter destinatas; hujusmodi importunitatis coerceatur excursus, sintque patrocinantibus vobis pascua prædictorum fratrum tam ab incursione libera, quam a mole novæ illius ædificationis exempta.

XXI.

Ad prælatum. — Ejusdem argumenti.

Domino et amico charissimo Patrique reverendo (1) W. Dei gratia Lugdunensi archiepiscopo, H. Clarevallis pater, salutem et modicum id quod est.

Filii vestri fratres nostri de Benedictione-Dei novi gravaminis oppressione tristantur, eo quod per multiplices alienæ religionis et ordinis pascua eorum peregrini gregis intrusione præoccupantur, et ad repellendas oviculas eorumdem fratrum turmas sibi intolerabiles coacervant. Inter cæteros vero, imo præ cæteris moniales de Bella Comba prædictos fratres nova ædificatione molestant, et in confinio grangiæ suæ recentis domicilii erigunt mansionem. Quocirca rogamus et petimus, quatenus hujus importunitatis instantiam vigor vestræ auctoritatis amoveat, et filiorum nostrorum iura perire ab externis non permittat.

XXII.

Ad papam. — Ut pactum contra ordinis institutum a Fontanensibus fratribus initum cum Flaviniacensibus monachis commutet.

Domino papæ.

Fratres nostri de Fontaneto a monachis Flaviniacensibus assiduis contentionebus lacerati, ad quamdam pactionem pacis desiderio abducti sunt: quam nobis inconsultis in gravamen et præjudicium nostri ordinis admiserunt. Non enim patitur nostri ordinis institutum, ut medietarias præstemus de nostris laboribus functiones. Proinde rogamus obnixè

clementiam vestram, ut fratrum simplicitati, prout A dignum vobis videbitur, succurratis, scribentes monachis Flaviniensibus, quatenus illicita pactio, quam nostri ordinis institutio non patitur, opportunitate conventionis placito commutetur. Præsertim latorem vobis suppliciter commendamus, obsecrantes ut eum in justis suis misericorditer exaudiatis.

XXIII.

Ad principem precatória. — Conqueritur de vexationibus domini Wangionis-Rivi.

Dum me in terra aliena peregrinum et exulem videam, divitiis et honoribus pristinis omni que propinquorum auxilio destitutum me sentiam, hoc unum mihi remedium ad consolationem senectutis meæ remanserat, quod omnipotens Dominus ad locum dominationis vestræ, in quo mihi pacem et securitatem promiserat, venisse me et mansionem habere permiserat. Sicut enim ex corde vos diligo, et sicut de pietate ac tuitione vestra plus quam de homine confido; ita etiam præsumebam quod me latitantem sub alis protectionis vestræ nullus malefactor invaderet, quandiu vos Dominus salvum et incolumem custodiret. Sed ecce, peccatis meis exigentibus, expellere me de terra vestra satagit unus de hominibus vestris, qui nec Deum reveretur, nec vestram, prout oporteret, præcedem et præceptionem suam appetiatur. Dominus Wangionis-Rivi contra folium quod vento rapitur ostendit potentiam suam et stipulam siccam persequitur, qui miserabilem C canitiem meam absque miseratione jugiter insectatur. Grangiolum illam quam mihi pauperes vestri de Claravalle ad usum necessitatis meæ tradiderant, et cui construendæ omnem sollicitudinem et operam impendebam, ipse quotidie tam per se quam per homines suos modis omnibus destruit. Oves et boves omnemque substantiam quæ in ea est deprædatur atque consumit, fratres et famulos vel manentes conviciis et verberibus afflicere non desistit. Denique tres equos nuper abstulit mihi, quos jam, sicut audio, vendidit. Magistrum grangiokæ conversum, cum pridie iret ad forum Barri, in ipso itinere publico non sine injuria vestra servi ejus vapulaverunt, et equum illius abstulerunt. Si hæc D vestra nobilitati displicent, imo quia displicent, propter honorem vestrum compescite malitiam ejus, et secundum potentiam vobis a Deo collatam cogite illum ut et damna restituat, et pacem nobis de cætero teneat. Alioquin oportet me fugam maturatam arripere, et ab ista terra quam ex omni mundo ad moriendum et quiescendum in ea elegeram, denuo quasi captivum et profugum ad aliam transmigra-

XXIV.

Ad regem precatória. — Commendat ei domum M. in Hibernia.

Licet vestræ majestatis aures multis et magnis non ambigamus occupari negotiis, emergentibus tamen fratrum nostrorum angustiis multiplicibus, vos crebrius forsitan, quam in oculis vestris bonum sit, pulsare compellimur. Considerantes tamen vos ministrum et cultorem justitiæ et aliquem nos ad serenitatem vestram aditum habere, confidentes pro filiis et fratribus nostris sub manu protectionis vestræ degentibus securam fungimur legatione. Pro domo ergo M. quæ in partibus Hiberniæ sita vestræ subjacet ditioni lacrymabilem excellentiæ vestræ B querimoniam proponere instigamur.

XXV.

Ad socium amicabilem epistola.

Constat, charissime, quia longissimo terrarum tractu ab invicem separentur mortalia et corruptibilia nostra, adeo ut ad invicem nulla possimus ratione accedere, ut de invicem loquamur, et invicem consolemur, et pro invicem sollicitemur et oremus. Sed profecto, si fideles in dilectione et veraces minus in sermone, spiritus qui vivificant omne negotium peragunt, ipsi accedunt, ipsi de invicem loquuntur, ipsi pro invicem orant et sollicitantur. Quando enim mihi meus spiritus tui poterit obvisci? quando vel ad momentum recordatio tui et dilectionis tuæ circa me, et lacrymarum propter me a visceribus meis poterit avelli? Charissime, invisceratus es, non tam facile erueris; etiamsi assumpseris pennas tuas diluculo, ut longius avoles et habites in extremis maris, illuc te sequar spiritu. Illuc te visitatione qua potero visitabo, oratione duntaxat, et pia sollicitudine ad eum qui salvos nos fecit propter certissimam spem quam habemus, et salvos faciet propter verissimam rem quam speramus. Denique, etsi in hoc corpore te visitare non datur quemadmodum placeret, his tamen apicibus te visitare non negligo, per quos veraciter insinuo, quia talis in eis hodie, qualis eras cum a nobis discessisti, charus utique tunc, et nunc non minus charus. Acceptus tunc temporis, nec minus gratus et acceptus hac die, et maxime quia, sicut ex ore domini abbatis didici, te Domino acceptabilem et hominibus commendabilem facis. His, obsecro, mi, his, inquam, negotiis impliceris; his studiis occuperis; his curis exercearis, quia fructus non erit inanis, nec merces corruptibilis sed incorruptibilis, si in his perseveraveris.

Sequentes epistolas quatuor Chesnius evulgavit *Script. rer. Franc. t. IV, p. 485.*

XXVI.

Ad episcopum Cabilonensem. — Gratulatoria.

Convaluit in Domino spiritus meus vestræ felicitis promotionis auspicio, quam utique acceptabilem Deo, salubrem vobis, Ecclesiæ utilem, et utrique nostrum arhitror esse communem. Nam in nobis si ad charitatis respicitur unionem, ego ipse quodammodo intelligeresse promittus, qui vestræ dilectionis glutino mediante in corde uno et anima una vestræ sum paternitati conjunctus. Ideoque attributæ vobis cœlestis dignitati felices processus, et successus uberēs, imprecamur, optantes ut eam sibi non privatus ambitus, sed publicus debeat vindicare profectus, deturque per illam nobis de justitiæ semine lætitiæ manipulos portare. Quod utique, divina præeunte gratia, hac vobis ratione continget, si prodesse magis assueveritis quam præesse, et quodam æmulatoriæ imitationis obtentu sollicitum vos prædecessoris vestri præstiteritis successorem: cui sic exuberaverit pietatis liberalitas in egenos, ut præsto semper esset justitiæ severitas in tyrannos. Confido ego, charissimæ, hoc ipsum vobis ex divina provisione collatum, ut ei succederetis in opus sollicitudinis, cujus tam vitæ quam actionis exemplum vobis esset speculum sanctitatis. Gerenda est ergo vobis ecclesiarum tutela, cura pauperum, defensio pupillorum. Talibus enim hostiis promeretur Deus. Et quoniam quod plus est cordi magis instat affectui, Alticumbæ nostræ memoriam facimus specialem, pro illa preces, sed pro illa intercessionem utiles effundendo, ut curam ejus, quam ego omnino non possum deponere, vos, si placet vestris affectibus, imponatis; remota prorsus ambiguitate scientes quod mihi specialiter erit exhibitum quicquid ei fuerit de gratia et vestri favore patronatus impensum.

XXVII.

Ad eundem. — Ut in electione Cisterciensi sibi adsit.

Necessitas amicorum probat, et intimæ charitatis ardorem splendor exhibitæ subventionis elucidat. Si quando igitur, vel nunc maxime nobis vestræ dilectionis experimenta præbebitis, cum et nos urgeat, et vestræ imminet Clarevalli, in quo et ei et nobis animi vestri benevolentiam demonstratis. Angit enim nos vehementer, nec dubium omnino quin angat, Cisterciensis electionis instantia, ne dum a multis magnisque personis matris dignitati concurratur, in jacturam et dispendium filix recuratur, instantibus utique fratribus domus ipsius, ut qui Tolosani turbinis fluctus integra rate nos enavigasse putavimus, in portus nostri sinibus naufragemur. Rogamus ergo vos, et tanta necessitate conclamante deprecemur, quatenus, relictis curis

PATROL. CCIV.

A omnibus et intermissis ad tempus, vestrum ad nos acceleretis adventum, ita ut infra Dominici Natalis octavas, vestris in hoc opere et consiliis et auxiliis in Domino perfruamur. Videtur autem nobis, nisi forte vobis aliter videatur, ut Durandum hortari et inducere debeatis, quod ad conservandam pacem nostram pie ac prudenter invigilet, et assensum suum contrariis suggestionibus non inclinet.

XXVIII.

Ad Ludovicum regem Francorum. — De hæreticis Albigenisibus.

Piissimo Domino suo Ludovico, Dei gratia Francorum regi, Henricus Clarevallensium pauperum servus, immarcessibilem æterni regni coronam.

Inter cætera fidei et pietatis insignia, quibus inter reliquos mundi principes vestræ sublimitatis apex singulari et fere unica devotione resplendet, illud in vobis Christiani fervoris propositum amplectimur, et laudamus quod de eliminanda hæreticorum incertitudine concepistis, in tantum ut animum quoque regis Anglorum in eandem, sicut audivimus, induxistis pietatem. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus, de cujus munere venit ut in terris positus de cœlestibus cogitetis. Unus inventus diebus his nostris, in quo præter consuetudinem principum memoria potissimum vigilet æternorum. Non ergo cessamus pauperes vestri de Clarevalle, sedulo pro vobis orantes ad Deum, ut vestræ magnanimitatis vota grata, rata et acceptabilia faciat, et omnes regis dispositionis aditus ad gloriam suam et salutem vestram promoveat, ordinet et disponat; specialiter autem in hoc opere Christianæ religionis et fidei copiam vobis gratiæ cœlestis impendat, per quam dignus inveniamini corona justitiæ, tam propagator fidei, quam victis infidelibus triumphator. Et nos quidem nuper ire ad partes illas pro visitandis nostris domibus disponentes, decreveramus faciem vestram etiam in hoc ipsum præcedere, ut possemus aliquos ex infidelibus illis prius ab erroribus suis, deinde ab ore imminentis gladii liberare. Habita tamen deliberatione nobiscum, præsensimus melius esse nobis omnino desistere, ne ipsi forsitan ex monitis nostris in sua redderentur perfidia cautiores. Vobis melius decernitur hujus pugnæ victoria, per quam favente de supernis Altissimo, vel faciatis eos ad Ecclesiæ sinum reduces, vel a sinu regni propulsabitis contumaces. De cætero nosse vos cupimus quicquid forsitan alii dicant vobis, quoad diem, qua comes Henricus crucem assumpsit, inde licet vocati interesse noluimus, quia dubitamus secundum ea quæ pridie acta fuerant, ne in aliquod vellent inutile declinare consilium, quod nobis esset aliquatenus inhoneustum. Ibi tamen eadem die nec orationes

B

fratrum nostrorum, nec nostræ litteræ defuerunt : A quibus per Dei gratiam et princeps animatus est ad susceptionem crucis, et consiliarii ejus recto incesserunt itinere veritatis.

XXIX.

Ad omnes Christi fideles. — De rebus a se et sociis suis tempore legationis eorum adversus Albigenses gestis.

Audite, cœll, quod plangimus, sentiat terra gemitum cordis nostri. Doleant vices Christi catholici Christiani, et ad detrimentum fidei fidelis populus ingemiscat. Quique terrigenæ et filii hominum humanæ salutis damna deplorent, et generalis vitæ suæ subversio ab omnibus viventibus generaliter lugeatur. Stat contra phalangas Israel novus nostri temporis Philisthæus, hæreticorum ordo, exercitus B perversorum, qui agminibus Dei viventis irreverenter exprobrat, et Dominum majestatis impia præsumptione blasphemat. Quid dubitas, o David? quid trepidas, vir fidelis? Sume tibi fundam et lapidem, percutiatur protinus in fronte blasphemus, et caput nequam, quod impudenter erigitur, suis tuis manibus mucrone tollatur. Si enim in hoc certamine pars Christi vincitur, si vel ad modicum et in puncto mater Ecclesia conculcatur, scimus profecto causæ nostræ desesse meritum, sed patronum. Scimus quod non negabitur agonistæ nostro triumphus, si in amore Christi militet pugnaturus. Verum quia juxta Veritatis verbum Domini messis multa est, operarii autem pauci subintroierunt, C audacter tuorum, bone Jesu, depopulatores agrorum parati sicut operarii subdoli acerba magis eradicare quam matura demetere, et tuæ missionis diem suis disreptionibus prævenire. Ubi sunt ergo nunc agricolæ tui constituti super fertilem agrum et jucundum, tuo cruore floridum, et aspersione pii sanguinis irrigatum? Surgant et opulentur nobis, et in necessitate nos protegant, seque ad cruentas bestiarum defensionis opponant. Surgite, inquam, surgite, viri Patres, duces gentium, principes populorum. Abigite feras pessimas quas vidimus, quas monstramus, vel saltem vulpes parvulas effugate. Et capere quidem melius; sed ad hæc quis idoneus? Non habent certos aditus, semitas ambulant circulares; et in quodam suarum fraudium labyrintho monstra novissima reconduntur. Tanquam damula de manu diffugiunt, et instar colubri tortuosi quo eos plus astrinxeris facilius elabuntur. Deo autem gratias, quia etsi capi nequeunt, fugari possunt; ut cum prodiderint quod demoliebantur in nobis confundantur et pereant in seipsis. Hoc autem quam sit facile, per ea quæ vidimus et tractavimus approbamus, ut jam amodo si factum non fuerit, non tam illorum nequitiam quam defectus nostros nostrorumque negligentiam deploremus.

Contigit enim nuper ad imperium domini papæ, et hortatu piissimorum principum Ludovici Francorum, et Henrici Anglorum, regum, venerabilium Petrum apostolicæ sedis legatum, virosque discretos

A Pictavensem et Bathoniensem episcopos, nosque in comitatu eorum urbem ad re Tolosam, quæ sicut erat civitas maximæ multitudinis, ita etiam dicebatur mater hæresis et caput erroris. Perreximus ergo ad illam, ut sciremus si juxta clamorem qui ascenderat, esset dolor ejus. Et ecce inventa est plaga ejus magna nimis, ita ut a planta pedis usque ad verticem non esset in ea sanitas. Vere enim tertia pars nobis nuntiata non fuerat de omnibus abominacionibus suis malis, quas civitas illa nobilis in incredulitatis suæ gremio confovebat. Locum in ea sibi abominatio desolationis invenerat, et prophetorum similitudo reptilium in latibus ejus domicilium obtinebat. Ibi hæretici principabantur in populo, dominabantur in clero; eo quod sicut populus, sic sacerdos; et interitum gregis ipsa configurabat vita pastoris. Loquebantur hæretici, et omnes admirabantur. Loquebatur Catholicus et dicebant: Quis est hic? In stuporem et miraculum deducentes si esset aliquis inter eos qui de verbo fidei auderet aliquid vel mutire. Interim prævaluerat pestis in terra, quod illi sibi non solum sacerdotes et pontifices fecerant, sed etiam evangelistas habebant: qui corrupta et cancellata evangelica veritate, nova illis Evangelia cudere, et de corde suo nequam recentia dogmata seducto populo prædicarent.

Mentior, si non erat inter eos homo quidam ætate grandævus, rebus locuples, ornatus fratribus et amicis, et magnus homo inter maximos civitatis: quem ita, peccatis exigentibus, diabolus exæccarat, ut seipsum Joannem evangelistam diceret, et Verbum quod erat in principio apud Deum, ab alio quodam rerum principio tanquam a Deo altero segregaret. Hic erat in urbe illa pereuntium caput, et princeps hæreticorum; qui, licet tanquam laicus idiota nil saperet, inter eos tamen velut quidam diabolicæ sapientiæ fons perditionis latentes emanabat. Conveniebant ad eum nocte noctuæ tenebræ, et ille indumento ad instar tunicæ dalmaticæque vestitus, cum sederet inter eos tanquam rex circumstante in exercitu, erat et inerat desipientium prædicator. Totam penitus urbem discipulis suis et disciplina repleverat; quippe cui aliquis de urbe præ fortitudine suâ resistere non auderet. In ipso quoque introitu nostro tanta erat hæreticorum ubique licentia, ut nos quoque per vicos et plateas recto itinere procedentes verbo subsannarent, digito demonstrarent, nos apostatas, nos hypocritas, nos hæreticos conclamantes. Verum, procedente tempore, et data nobis requie diebus paucis, nuntiatum est uni de nobis verbum exhortationis assumere, et de regula veræ fidei coram infideli multitudine disputare. Habito autem sermone orthodoxæ prædicationis ad plebem, conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas, ut qui prius obstruebant ora loquentium, jam apparere coram loquentibus non auderent. Audires illico vel videres vulpes transfiguratas in talpas, ut quæ prius in publico discurrebant, jam terrarum latebris, jam

seese cellulis immergerent cavernosis; et plantaria sacra, quæ jam non audebant in aperto comman- dere, infra terræ viscera corroderent et necarent. Ne autem pardus ille discolor pellis suæ varietate se proderet, sermonem sibi nequam callidis adin- ventionibus firmaverunt, ut ad nostræ conformitatis similitudinem simulandam, tracti ad discussionis examen, quidquid nos credimus se credere menti- rentur.

Ex illa ergo die dominus legatus, et nos alii, qui cum feris bestiis congregari putabamus, ad perscrutandos eos, quos timor et confusio tanquam igno- bile reptile in ima terræ detruserant, studium totum convertimus et laborem, ut vel coacti pro- drent in publicum, et abjicerent in luce opera te- nebrarum. Factum est exinde, præcipiente legato, ut juraret episcopus, et quidam de clero, et consu- les civitatis aliique viri fideles, quos nondum in aliquo perfidiæ fama resperserat, ut quoscunque vel hactenus noverant, vel nosse eos contingeret in futuro, qui essent hujus hæresis vel complices, vel actores, eorum nobis nomina scripto deponerent, nulli penitus vel amore, vel pretio, vel cuiuspiam necessitudinis ratione parcentes. Cumque per dies singulos innumera multitudo in catalogum illius conscriptionis incederet, nominatus est inter alios magnus ille Petrus Moranus, quem Joannem evan- gelistam, ut supra diximus, nominabant. Super quo nos omnes, communicato consilio, decrevimus ab illo inchoare iudicium, ut turba in reliquis perfida contremisceret, cum falsi evangelistæ versutiam veri evangelii simplicitas condemnasset. Missis igitur apparitoribus suis, præcepit eum comes Sancti Ægidii, qui fideliter nobis aderat, accersiri. Sed ille in multitudine divitiarum suarum et parentum numerositate confidens, primæ citationis edictum fastuosæ dilationis colludium declinavit. Altera ergo die prædictus comes blanditiis magis quam terrori- bus utens, eundem Petrum per amicos et notos leni- ter advocavit, et eum nobis tandem post difficul- tates plurimas, mistis cum terrore blanditiis, præsentavit. Tunc unus, qui loquebatur e nobis, taliter eum exorsus est commonere: « Eia nunc, Petre, tui te concives accusant, quod sanæ fidei regulis confutatis, in Arianæ hæresis deveneris D pravitatem; imo per multiplicium errorum versutias et ducas ipse alios, et ab aliis deducaris. » Ad hæc ille de profundo suspirans: In se non esse hujusmodi, est prima fronte mentitus. Et requisitus an hoc juramento probaret, simplici assertioni suæ tanquam viri nobilis et illustris credi oportere contendit.

Cæterum, cum in exigendo juramento universi pariter instarem, promisit continuo se juraturum, ne in hoc ipso deprehenderetur hæreticus, si juxta quod consuetudo erroris illius obtinuit, vitandi jura- menti existeret obstinatus. Mox igitur sanctorum reliquiæ honorabiliter efferuntur, cum tam solemni reverentia et devotione susceptæ, ut et fidelis popu-

lus compungeretur ad lacrymas; hæreticos vero, qui convenerant, latebræ potius quam talia spec- tacula delectarent. Ipsum vero Petrum in cantu, quem ad invocandam Spiritus sancti gratiam profusis lacrymis cantabamus, timor evidens et pallor operuit; ita ut ab eo color multus aufugeret, et virtus animi deperiret. Quomodo enim, adveniente Spiritu sancto, in adversariis ejus spiritus remane- ret? Cernere erat hominem quasi morbo paralyssi dissolutum, nec loquelam retinuisse, nec sensum, quamvis tantæ facundiæ fuisse diceretur ab omni- bus, quod omnes in dicendo solitus sit superare. Quid plura? Jurat infelix astantibus universis quod de omnibus si ei articulis, quos requiremus ab eo, suæ credulitatis exprimeret veritatem. Res mira, et in tali spectaculo pia jucunditate gratissima! Allatus est liber, in quo juraverat, et uno de circumstanti- bus religioso quodam loco occurrentis litteræ præ- nosticum perquirente, illius Scripturæ textus occurrit: « Quid tibi et nobis, Jesu, Fili Dei? Venisti ante tempus perdere nos? Vere, Domine Jesu, nihil tibi et illis, quos Pater tuus ejectos a te vite vera, tanquam infructuosos palmites amputarat, et foras miserat ut arescant. » At nobis instantibus, ut de sacramento altaris suam nobis fidem sine fraude aliqua fateretur, quod corde non credidit ad justitiam, nec ore confessus fuit ad salutem; sed contra id quod de omnibus mentiri decreverat, falsitatis suæ prodidit veritatem, et panem sanctum vitæ æternæ sacerdotis ministerio in verbo Domini consecratum, non esse corpus Christi novo dogmate contendebat. Tunc surrexerunt omnes, cum quo- dammodo lacrymis obruentes, quas et sacramento- rum contemptus clicuit, et habita erga miserum compassio Christiana profudit. Nec plura, Datur comiti reus, et hæreticus judicatus, statimque sub diligenti pollicitatione parentum custodiæ publicæ mancipatur. Volat facti rumor per vicos et plateas amplissimæ civitatis, aperiuntur ora fidelium, et catholicæ plebis labia in tua, Christe, præconia res- solvuntur, velut tunc primum in eadem urbe fidei splendor erumperet, et in spem salutis æternæ de- sperata dudum civitas respiraret. Ex tunc igitur et deinceps verbum fidei crescebat, et multiplicabatur in dies; ita ut universa urbis facies latior videretur, quæ in candorem lucidæ virtutis de tenebris evadebat erroris.

Interea Petrus ad se reversus, et, Domino respi- ciente, compunctus, cum se dignum penitus tam præsentem mortem cerneret quam futura, missis me- diatoribus multis satisfactionis quærit aditus, et conversionis pollicetur affectum, ut possit in fru- gem vitæ melioris ab imminentis mortis interitu liberari. Venit, recipitur, et in conspectu sistitur populi circumstantis, nudo quidem corpore, veteris exuens perfidiæ pravitatem. Ibi se coram omnibus hæreticum recognoscens, ibi dedit manus fidei, ibi abrenuntiavit errori, præstito coram omnibus manu dextera juramento, et datis fidejussoribus

tam comite ipso quam multis præcipuis de concivibus suis, quod ad omne mandatum domini legati se subderet, et jussionem ejus in omnibus adimpleret. Tunc indictum est populo, ut omnes pariter ad ecclesiam sancti Saturnini die altera convenirent, audituri et visuri solemniter quam pœnitentiæ formam Petrus ille susciperet observandam.

Omnes ergo sequenti die, ut fuerant præmoniti, convenerunt; tanta utique multitudo, tam frequens, ut vix remaneret secus ipsa altaris cornua locus vacuus, qui domino legato missæ solennia celebrant sine compressione nimia præberetur. Et ecce, coram illa multitudine multa nimis, Petrus, ille jam noster per ipsas ecclesiæ valvas nudus et discalceatus adducitur, cædentibus eum hinc inde episcopo Tolosano, et abbate Sancti Saturnini, donec ad pedes legati in ipsis altaris gradibus se prosterneret. Ibi in facie Ecclesiæ ecclesiasticis reconciliatus est sacramentis; abjurata omni hæresi, et hæreticis anathematizatis ab eo. Mox autem possessionibus ejus publicatis universaliter et proscriptis, pœnitentia illi talis injungitur, quod infra quadraginta dies a patria sua exsulaturus abscederet, in servitio pauperum Hierosolymis triennio moraturus. Interim vero singulis diebus Dominicis ecclesias Tolosanae urbis nudus et discalceatus cum disciplinalibus virgis jussus est circuire, ecclesiarum bona quæ abstulerat redde-
re, usuras omnes quas acceperat restituere, damna pauperum quos affixerat resarcire, et castrum quoddam suum, quod hæreticorum conventiculis profanarat, ab ipsis fundamentis evertere. Deus bone, quot lacrymas lætitiæ sancta profudit! quas gratiarum actiones et laudes populus jubilans et devotus celestibus choris ingessit! cum de caverna perfidiæ talpa talis educitur, et in Israeliticam ovem lupus rapacissimus reformatur.

Post hæc illo dimisso, dominus legatus ad alios manus misit, examinaturus utique illos, quos in magno numero vel suspicio publica, vel accusatio privata notaverat. Nos autem vix tandem extorta cum lacrymis licentia revertendi, pro eo quod instantia capituli nostri jam reditus exigebat: petita licentia sub ea nobis est exceptione concessa, ut Albiensem diœcesim intraremus, comunituri principem terræ, Rogerum scilicet Biterrensem, ut Albiensem episcopum, quem sub custodia hæreticorum

A in vinculis tenebat, absolveret, et universam terram suam juxta domini legi præceptum eliminatis hæreticis emundaret. Ingredientibus ergo nobis una cum supradicto Bathoniensi episcopo illam perditissimam regionem, quæ velut totius sentina malitiæ totam in se colluvionem hæresis illuc defluentis excepit: prædictus Rogerus in ultimos et inaccessibiles terræ suæ fines abscessit, tam mala conscientia profugus, quam causæ suæ merito desperatus. Oderat enim lumen veritatis actor malitiæ, nec sustinere poterat nostræ colloquutionis accessum, qui totus recesserat in opera tenebrarum. Pervenimus tamen ad quoddam munitissimum castrum ejus, quod proprie ac singulariter castri nomine incolæ nuncupabant. Ibi habitabat uxor ejus cum militia magna, et familia multa nimis. Omnes fere habitatores illius castri, vel hæretici, vel hæreticorum complices erant, licet sola Domini virtute repressi, nihil contra fidem quam prædicabamus præsumerent vel mutire. Quamvis enim essemus et nos in manibus ipsorum positi, et velut intra quosdam potentiæ complices hæretica undique multitudine circumventi, verbum tamen Domini non erat alligatum, quin eos continuis invectionibus et increpationibus feriremus.

Cumque videremus quod nihil omnino præsumerent respondere, judicavimus prædictum Rogerum proditorem, hæreticum, et de violata pace episcopi et securitate perjurum, eum tanquam publica excommunicatione damnatum, ex parte domini legati et prædictorum regum in præsentia conjugis militumque suorum confidenter in Christi nomine diffidentes. Ecce amodo satis apparet quam grande et evidens ostium patet principibus Christianis, ut Christi ulciscantur injurias, ponantque desertum illud quasi hortum Domini, et solitudinem ejus in delicias paradisi. Ne autem vel parum, vel nihil contra illos posse causentur, sciant omnes generalem fuisse in urbe Tolosana sententiam, quod si visitatio ista fuisset adhuc triennio retardata, vix inveniretur in ea qui nomen Christi amplius invocaret. Super hæc autem omnia prædictus comes sancti Ægidii coram populo civitatis præstito juramento firmavit, quod amodo nec precæ nec pretio D favebit hæreticis nec eos in terra sua ulterius sustinebit (2).

(2) *Hactenus epistola seu Declamatio Henrici, Claravallis abbatis, historica; cui ad plenioram historiæ notitiam, ex litteris Petri cardinalis et legati sanctæ sedis, quas referunt Baronius et alii, quæ sequuntur addere visum fuit.* Nos itaque indulgentiam eis concessam (quamvis a præfato comite Tolosano, et aliis nobilibus viris, sicut diximus, jam exierat edictum, ut de terris eorum deberent expelli), ratam habentes; eodem Pictaviensi episcopo, et prædicto comite Tolosano, et aliis clericis, laicis quasi trecentis, in ecclesia beati Stephani nobiscum pariter congregatis, illis injunximus, ut fidem suam nobis exponerent, et ad catholicæ fidei veritatem redeuntes, infamiam, quam et tota terra, et ipsi per damnabilem prædicationem incurrerant,

per salutiferam confessionem veræ fidei removerent. Ipsi vero inter alia verba, quæ hinc inde processerunt, chartam quamdam, in qua fidei suæ articulos conscripserant, in medium protulerunt, et eam, si ut prolixius scripta fuerat, perlegerunt. In qua cum verba quædam reprehendissemus, quæ et suspecta videbantur existere, et nisi plenius exponerentur, hæresim, quam prædicaverant, possent velare; quasivimus ut latinis verbis respondentes, suam fidem defenderent, tum quia linguarum non erat nobis satis nota; tum quia Evangelia et Epistolæ quibus tantummodo fidem suam confirmare volebant, Latino eloquio noscuntur esse scripta. Cumque id facere non auderent, utique qui linguam Latinam penitus ignorabant, sicut in

XXX.

Sententia Henrici Albanensis episcopi, et apostolicæ sedis legati, lata anno 1188 adversus abbatem S. Severi in gratiam Burdigalensis monasterii S. Crucis, in qua plurimum fit mentio conciliorum.

(MARTEN. *Ampl. Collect.* t. VII, col. 87, ex archivis S. Crucis Burdigalensis.)

HENRICUS Dei gratia Albanensis episcopus. apo-

verbis unius illorum apparuit, qui cum latine vellet loqui, vix duo verba jungere potuit, et omnino defecit; necesse fuit nos illis condescendere, et de ecclesiasticis sacramentis propter imperitiam illorum, quamvis satis esset absurdum, vulgarem habere sermonem.

Illi ergo duo esse principia denegantes, publice coram nobis, et prædictis viris confessi sunt, et firmiter asseruerunt quod unus Deus altissimus omnia visibilia et invisibilia condidisset; quod etiam Scripturis, sicut verum est, evangelicis atque apostolicis comprobant. Confessi sunt etiam quod sacerdos noster, bonus sive malus, justus vel injustus, et talis etiam, quem adulterum vel alias criminisum indubitanter esse scirent, corpus et sanguinem Christi posset conficere: et per ministerium hujusmodi sacerdotis, et virtutem divinorum verborum, quæ a Domino prolata sunt, panis et vinum in corpus et sanguinem Christi vere transsubstantiantur. Asserunt quoque quod parvuli vel adulti, nostro baptismate baptizati, salvantur; et nullus sine eodem baptismo potest salvari: omnino inficientes se aliud baptisma, aut manus impositionem, sicut eis imponebatur, habere. Affirmaverunt nihilominus quod et vir et mulier matrimonio copulati, si aliud peccatum non impediatur, licet carnaliter alter alteri debitum reddat, propter bonum matrimonii excusati salvantur, et propter hoc nunquam damnantur. Archiepiscopus præterea, et episcopus, presbyteros, monachos, canonicos et clericos, Templarios et Hospitalarios affirmaverunt esse salvandos. Dignum quoque et justum esse dicebant, ut ecclesiam in honore Dei atque sanctorum fundatis, cum summa devotione visitantes adirent, et sacerdotibus, et aliis earum ministris honorem et reverentiam exhibentes, primitias, et decimas eis deberent solvere, et de omnibus parochialibus devote et fideliter respondere. Eleemosynas etiam, tam ecclesiis, quam pauperibus, nec non et omni petenti esse tribuendas, inter cætera laudabiliter assererat. Hæc omnia licet prius dicerentur negasse, juxta nostrum sanum intellectum se intelligere, asserunt.

Postquam autem ita a nobis examinati fuerunt, et ea, quæ diximus, spontanea voluntate confessi sunt, ecclesiam beati Jacobi intravimus, ubi nobiscum innumera populi multitudo, quæ se quasi ad spectandum præparabat, convenit: et confessionem fidei eorum, quæ in prædicta chartula conscripta fuerat, vulgari sermone audivit. Porro, cum a nobis, et omni populo, qui ibidem convenerat, in omni patientia, et sine tumultu aliquo fuissent auditi, et ipsi sponte finem dicendi fecissent, quia expositio suæ fidei satis laudabilis et catholica videbatur; iterum ab eis, audente universo populo, quæsiimus, si corde crederent quod ore fuerant confessi; et si aliquando in contrarium, sicut eis sæpius impositum fuerat, prædicassent. Illis vero respondentibus se ita credere; et nihilominus negantibus se unquam aliter prædicasse, nobilis vir comes Tolosanus, et multi alii clerici et laici, qui eos audierant aliter prædicantes, vehementi admiratione commoti, et Christianæ fidei zelo succensu surrexerunt, et eos plane in caput suum mentitos fuisse manifestis convicerunt. Quidam enim constanter proposuerunt se a quibusdam illorum audisse quod duo dii existerent, alter bonus, et alter

A stolicæ sedis legatus, dilectis in Christo filiis ANALDO abbati et fratribus Sanctæ Crucis Burdigalensis, salutem et sinceræ dilectionis affectum.

Causam quæ inter vos et abbatem Sancti Severi, ejusque monasterium, super ecclesiam sanctæ Mariæ de Solaco vertebatur, dominus Alexander papa tertius sub certa forma nobis commisit, appellatione

malus: bonus, qui invisibilia tantum, et ea, quæ mutari aut corrumpi non possunt, fecisset; malus, qui cælum, terram, hominem et alia visibilia condidisset. Alii affirmaverunt se in illorum prædicatione audisse corpus Christi non confici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquibus criminibus irretiti. Multi similiter testati sunt eos prorsus negantes audisse virum cum uxore salvari, si alter alteri debitum reddat. Alii in faciem illis firmiter opponebant, quod ab ipsis audissent, baptismum parvulis non prodesse, et alias quamplures contra Deum et sanctam Ecclesiam, et catholicam fidem blasphemias protulisse quas pro abominabili earum enormitate tacere maluimus quam referre.

Quidquid autem illi in sua superiori confessione, quæ satis videbatur sufficere ad salutem, sit ita corde crederent ad justitiam, et in corde, et corde dixerint, sicut homines tortæ mentis, et intentionis obliquæ; tandem hæresim noluerunt relinquere, ubi crassum et sopitum intellectum eorum alicujus auctoritatis superficie videbatur juvare, occasione verbi illius, quod Dominus in evangelio dixisse legitur: *Nolite omnino jurare; et sit sermo vester, est, est; non, non* (Matth. v; Jac. v), dicentes se non debere jurare, cum ipse Dominus sæpe jurasse legatur, sicut scriptum est: *Juravit Dominus* (Paal. cix), etc. Et alibi: *Per memetipsum juravi, dicit Dominus* (Genes. xxii); et Apostolus: *Omnis controversiæ finis est juramentum* (Hebr. vi). Et multa in hunc modum in divinis Scripturis legentibus sese offerunt et occurrunt, quibus propter illorum infirmitatem, quibus aliquid suademus, jurare permittimur. Cæterum ipsi, tanquam viri idiotæ, non intelligentes Scripturas, in laqueum quem absconderant ceciderunt. Qua, cum prius juramentum, tanquam rem execrabilem et a Domino prohibitam, abhorrent, in ipsa confessionis suæ charta jurasse convicti sunt, cum dixerint: *In veritate, quæ Deus est, ita credimus, et dicimus, quod hæc est fides nostra; nescientes quod veritatem et verbum Dei in testimonium veræ assertionis adducere, procul dubio sit jurare, sicut de Apostolo legimus, cum dixit: Hoc enim vobis dicimus in verbo Dei* (I Thessal. iv). Et alibi: *Testis est mihi Deus* (Rom. i). Et alia similia comprobant, quæ ab illis, qui divinas Scripturas intelligunt, et legerunt, possunt facilius inveniri.

Cum autem a multis et sufficientibus testibus fuissent convicti, et adhuc multi se ad ferendum contra eos testimonium præpararent; quia Ecclesia consuevit redemptibus misericordiæ gremium non negare, eos diligentius monuimus, ut omni hæretica pravitate deposita, ad fidei unitatem redirent; et quia a Domino papa, et venerabilibus fratribus nostris Bituricensi et Narbonensi archiepiscopis, et a Tolosano episcopo, et a nobis ipsis propter perversam prædicationem et sectam excommunicati fuerant, ad nos juxta formam Ecclesiæ reconciliandi venirent. Quod cum illi in arcum pravum conversi, et mente perditu indurati facere recusarent; nos in conspectu totius populi, qui jugiter acclamabat, et in eos multa immanitate fremebat, eos iterum accensis candelis, una cum prædicto Pictaviensi episcopo, et aliis religiosis viris, qui nobis in omnibus astiterunt, excommunicatos annuntiavimus, et ipsos cum suo auctore diabolo eos damnavimus.

remota, terminandam. Nos itaque mandatum apostolicum exsequi potentes, partem utramque ante nostram presentiam convocavimus diem in octavis Nativitatis S. Joannis assignantes. Ad quam diem cum tu, dilecte filii abbas Sanctæ Crucis, ad castrum Descura, quod in Albigeniensi episcopatu est, ad nostram presentiam paratus et instructus veneris, abbas S. Severi nec venit, nec responsalis pro eo aut pro monasterio suo comparuit, qui causam vellet subire, licet ipsius auctores essent, et causam eandem coram Romano pontifice suscitassent. Tamen abbas de Altoponte et duo clerici sine litteris abbatis vel capituli venerunt, qui dicentes se ab abbate S. Severi transmissos, allegaverunt eum gravi ægritudine detentum, quare ad diem assignatam non venisset. Verum fidem super his nobis nullam fecerunt. Et licet tu, Sanctæ Crucis abbas, per advocatos tuos expensas tibi adjudicari propter defectum adversæ partis, instanter postulares; tamen tam quæstionem expensarum, quam totam causam duximus protelandam; diem utrique parti preëmptoriam assignantes octavam Nativitatis S. Mariæ. Ad quam diem apud Anicium, ad nos tu nihilominus paratus, et instructus testibus et instrumentis, cum multa difficultate laborum et expensarum venisti, nec pars S. Severi venit, nec responsalis apparuit, qui pro eo vel saltem causam absentis allegaret. Sed cum te per plures dies detenuissemus, adversarios tuos expectantes, rationes et allegationes tuas, tam super causa principali quam super quæstione expensarum, per advocatos tuos proponens, ut diffinitivam de omnibus dareremus sententiam, instanter postulasti. Nos vero cum venerabilibus fratribus nostris Pieta-viensi, Aniciensi, Magalonensi et Lodovensi episcopis, aliisque personis in utroque jure peritis, que nobis assistebant, consilio habito abbatem et monasterium Sancti Severi tibi condemnavimus in expensas quas fecisti pro causa ad eundem terminum prosequenda. Et licet major pars assessorum nostrorum in eo conveniret, quod totam causam diffiniremus, quia diem preëmptoriam assignaveramus. Et quia pars Sancti Severi, quæ monasterium Sanctæ Crucis traxerat in causam, contumaciter absens videbatur, cum nec responsalis ejus absentiam excusans, appareret; tamen eandem partem mansuetius portantes, aliam diem preëmptoriam assignavimus in octavis Kalendarum Decembris, credentes quod in eadem terra tunc essemus, et ibi plenius de causa nobis posset liquere. Sane ad eam diem apud Vasatum, ubi venerabiles fratres nostri Auxitanus archiepiscopus et suffraganei sui, et prælati ejusdem provincie ad concilium quod ibi celebravimus convenierant: ambæ partes coram nobis presentes fuistis. Et abbas Sancti Severi pro se et monasterio suo causam per advocatos suos movens, asseruit, quod olim cum monasterium Sancti Severi per priorem et monachos suos ecclesiam Sanctæ Mariæ de Solaco in

A pare possideret, a monachis Sanctæ Crucis Burdegalensis exinde per violentiam fuerunt expulsi, et super eadem expulsionem coram Romanis pontificibus et in synodis multas fecerant proclamationes, et in jus litteræ fuerant contestati. Quare possessionem ejusdem ecclesie sibi restitui postulaverunt. Ad quod per advocatos tuos respondens, tam violentiam quam expulsionem, et proclamationes, et litis contestationes constanter negasti; sed ecclesiam de Solaco monasterio Sanctæ Crucis per Amatam quondam Olorensem et Hugonem Diensem episcopos, tunc apostolicæ sedis legatos, in concilio quod Burdegalæ celebraverunt, et postmodum per papam Paschalem tibi adjudicatam fuisse, asseverasti. Quarum sententiarum munimenta præmanibus dixisti habere. Addidisti etiam, quod post ipsas sententias, non solum per quadraginta annos ecclesia Sanctæ Mariæ de Solaco a monasterio Sanctæ Crucis in pace possessa fuerat et obtenta, sed ultra quam hominum memoria exstaret. Sed ante omnia volebas tibi restitui expensas, quas tibi apud Anicium adjudicaveramus.

Cumque super his hinc inde diu disputatum fuisset, et propter mutuas infirmitates de facto nobis minime constaret; præcepimus utrique parti et testes suos produceret ad suam intentionem probandam. Ubi abbas Sancti Severi quatuor testes produxit, et tu consequenter quamplures. Quibus productis, abbas Sancti Severi pro aliis testibus producendis inducias postulavit, allegans per machinationem et metum abbatis Sanctæ Crucis testes suos sibi fuisse subductos. Sed quamvis hoc, tu, abbas Sanctæ Crucis, constanter negares, allegans quod post duos dies preëmptorios sibi assignatos induciæ ulterius non essent dandæ; tamen alium diem preëmptorium assignavimus, tertiam diem post Epiphaniam, ita quod tunc ad sententiam plenarie hinc inde veniretis instructi. Ad eandem diem cum ambæ partes ad nostram presentiam Santonas venissetis, pars abbatis S. Severi prædictam subductionem testium a te, abbas Sanctæ Crucis, sibi factam constanter iterato allegavit; super hoc monachum quemdam et duos servientes suos testes produxit, quibus præstito juramento receptis et diligenter examinatis, cum de facto minime convenirent, et viles et suspecti essent, nullam nobis in hac parte fidem fecerunt. Verum, licet tu et advocati tui attestaciones publicari et sententiam dari postularetis, et consilium nostrorum esset assessorum, quod id ageremus; tamen sacramento in charta monachorum manu ab abbate Sancti Severi ad ipsius oblationem suscepto, quod dilationem, prout videbatur, malitiose non requireret, atque ad diem quam sibi assignaremus, sine subterfugio de causa ipsa sententiam nostram reciperet, et quod eam observaret ac faceret a fratribus suis inviolabiliter observari; ad convincendam omnem malitiam, quartum diem preëmptorium, tertiam sequentis Quadragesimæ Domini-

cam ei assignavimus, et testes quos sibi subtractos asserebat, sub excommunicationis pœna per litteras nostras districte commonuimus, ut super causa eadem perhiberent testimonium veritati.

Et interim personis ab ipsis partibus electis, testimonium ipsorum commisimus receptionem. Termino siquidem assignato, ambæ partes ad nostram præsentiam apud Lemovicis, ubi concilium de prælatibus Bituricensis et Burdegalensis provinciarum celebravimus, instructi accessistis, et tres testes juratos abbas Sancti Severi produxit. Quibus receptis et examinatis, de assensu utriusque partis publicavimus attestations; cumque attestations ipsas partes conscripserunt, et super eis diu disputassent, pars Sancti Severi postulavit alias iterum inducias sibi dari, ad producendos testes de interruptione quietæ et longissimæ possessionis, quam de prædicta ecclesia de Solaco pars Sanctæ Crucis per multos testes se habuisse videbatur probasse. Ad quod advocati tui, abbas Sanctæ Crucis, responderunt, quod nulla penitus dilatio foret inde ulterius concedenda, cum jam quatuor peremptorias dilaciones, præter omnem juris formam, præsertim cum abbas et fratres Sancti Severi actores essent, eis concessissemus, et violentam expulsionem, et secutam possessionis interruptionem inter primos litis congressus fuissent contestati, et super violentia et interruptione testes, quorum attestations erant publicatæ, producti essent et examinati. Id etiam contra testes abbatis Sancti Severi addiderunt, scilicet quia quidam eorum de auditu tantum factæ violentiæ et interruptionis testificati erant, non quod ipsi fieri vidissent. Alii quidam, qui se violentiam vidisse testabantur, et vacillabant, et in attestationsibus suis ita contrarii ad invicem erant, quod eorum testimonia omnino repellenda erant et contemnenda, et propterea quia in probatione violentiæ defecerant, non erant admittendi ad probationem interruptionis quam protestabantur, violentiam quam probare non poterant, fuisse subsecutam.

Nec non Amati quondam Olorensis episcopi, tunc apostolicæ sedis legati, privilegium ejusdem sigillo signatum nobis tradidisti, in quo continebatur, quod coram se et Hugone Diensi episcopo, qui similiter legatus erat, in concilio quod apud Burdegalam celebrarunt, in quo Burdegalensis, Auxitanus, Turonensis et Dolensis archiepiscopi cum suffraganeis suis residebant, inter Arnaldum Trencardi olim abbatem Sanctæ Crucis, et Arnaldum Sancti Severi, super jam dicta ecclesia sanctæ Mariæ de Solaco quæstio ventilata fuit; et ad ultimum ita definita, quod cum in ipso Burdegalensi concilio multis testificationibus canonicis probatum fuisset Gregorium abbatem prædecessorem ipsius Arnaldi Sancti Severi, Romæ coram Alexandro papa de injuria quam faciebat Arnaldo abbati sanctæ Crucis, de Ecclesia sanctæ Mariæ de Solaco, adeo convictum fuisse, quod ipse abbas Gregorius in manu ejusdem Romani pontificis ecclesiam ipsam dimisit, firmiter promittens

A se ipsam non amplius invasurum. Et quod idem papa Alexander præfatum Arnaldum abbatem Sanctæ Crucis, de eadem ecclesia sanctæ Mariæ reinvestisset; ipsi Arnaldo Sanctæ Crucis abbati et successoribus suis, apostolica et concilii fultus auctoritate, ecclesiam sanctæ Mariæ de Solaco cum omnibus ad eam pertinentibus perpetuo jure possidendam adjudicavit, et eum exinde revestivit, et privilegium sigillo suo impressum exinde sibi fecit. Porrexisti etiam nobis privilegium Urbani papæ, in quo eadem sententia expresse confirmatur. Præsentasti et aliud privilegium Paschalis papæ, in quo manifeste declaratur, quod cum inter Suavium Sancti Severi abbatem, et Fulconem Sanctæ Crucis abbatem super eadem ecclesia sanctæ Mariæ de Solaco, in Lateranensi palatio iterato querela fuisset advecta, et coram eodem papa diu agitata, relectis instrumentis utriusque ecclesiæ, ac diligentius indagatis ab episcopis et presbyteris cardinalibus, qui præsentibus aderant, judicatum fuisse, præfatum diffinitionem, quæ in Burdegalensi concilio supra memorato facta fuisset, perpetuum debere robur obtinere; atque idem Paschalis papa eandem diffinitionem sua firmans assertionem, scripto apostolico sancivit sæpe fatam ecclesiam beatæ Mariæ de Solaco, sicut diffinitum fuerat, a Sanctæ Crucis monasterio quiete in perpetuum possideri, et eodem scripto prohibuit, ne extunc clamor inde aliquis audiretur. Auditis itaque utriusque partis rationibus, et allegationibus, et attestationsibus, atque instrumentis diligentius inspectis et sufficienter intellectis, et habita plenaria deliberatione cum venerabilibus fratribus nostris S. Lemovicensi episcopo, G. Antiodorensi electo, abbate Sancti Martialis, aliisque pluribus personis honestis, et in divino et humano jure peritis, de communi eorum consilio, cum nobis constaret per multos testes juratos, contra quos nihil dicebatur, ecclesiam sanctæ Mariæ de Solaco a monasterio Sanctæ Crucis, per prædictam Amati olim Olorensis et Hugonis olim Diensis episcoporum, et apostolicæ sedis legatorum, sententiam et Urbani papæ confirmationem, et Paschalis papæ decisionem, non solum per quadraginta annos, sed etiam per septuaginta et plures quiete possessionem fuisse, neque de violenta ejectione, quam abbas Sancti Severi allegaverat, præter testimonium suorum vacillationem, contrarietatem et suspicionem, fides nobis aliqua facta fuisset, licet quatuor dies peremptorios ad testimonium productionem ei assignavissimus, et nullam concedendam sibi amplius dilacionem cognosceremus; considerata forma commissionis, quam de eadem causa dominus Alexander papa tertius nobis injunxerat, abbatem et monasterium Sanctæ Crucis ab impetitione abbatis et monasterii Sancti Severi super ecclesia sanctæ Mariæ de Solaco, per sententiam absolvimus diffinitivam, et eandem ecclesiam ab abbatibus et monasterio Sanctæ Crucis, sine inquietatione abbatum et fratrum Sancti Severi, adjudicavimus perpetuo possidendam; abbatibus et monasterio Sanctæ

Severi super repetitione ipsius ecclesie perpetuum A silentium imponentes.

Datum apud Pictavim per manum Raimundi de Capella, sancte Romanæ Ecclesie subdiaconi, anno Dominicæ Incarnationis 1182, Kalendâs Aprilis.

XXXI.

Epistola Henrici episcopi Albanensis ad universos Ecclesie praelatos. — Hortatur ad modestiam, humilitatem et pœnitentiam.

(Anno 1187.)

[MARTEN. *Ampl. Collect.*, I, 975, ex ms. Hemerodensi.]

Venerabilibus et in Domino sibi charissimis archiepiscopis, episcopis, cæterisque Ecclesie praelatis H. (3) Albanensis episcopus apostolicæ sedis legatus, per gloriam salutiferæ crucis ad perpetuæ lucis B gaudia pervenire.

Publicani et peccatores violenter præripiunt regnum Dei, quod ab ipsis vim perpeti gratulantur, et qui duces esse debuerant, nec sequuntur. Propter quod personis potissimum ecclesiasticis attendendum, ne, quod Deus avertat, ex clericorum damnatione incipiant resarcire principes tenebrarum, quæ ex laicorum conversione sustinent detrimenta. Cavendum etiam ne inare dicat ut Sidon erubescat. Cavendum est ne subjugale mutum hominis voce loquens inciplat redarguere insipientiam prophetarum. Litteris itaque, dilectissimi, non modo inscribi frontibus signum Thau, signum Dominicæ passionis, sed et cordibus inprimi his præsertim diebus oportet. Atrum est atramentum, atrox atramentarium, quod C a renibus ejus dependet, qui in lineo habitu singularis candoris, qualein fullo super terram facere neq̄eat, omnimodæ scilicet pietatis quam impœnitens nullus attingat signatum et insignitus advenit. Consideraverat atramentum hoc, altitudinem hanc, hanc nigredinem, qui dicebat: *Vidimus eum et non erat species ei neque decor* (Isai. LIII). Obsecro vos, dilectissimi, ne vos huic deformitati pigeat conformari. Æmulamini ejus humilitatem, qui pro vobis annorum induit infantilium paupertatem, ignominiam crucis subire non renuit, reputari inter mortuos non refugit. Deponite veterem hominem cum actibus suis, et exuvias veteris exuat Salvatoris ore prudentia commendata serpentis. Non competit huic tempori, non mœrori. Non plus calcaria quam altaria fulgeant, cum et illa forsitan oporteat ciliciis interim cooperiri. Idem quoque de sellis, de frenis, de phaleris notabilibus et inanem præferentibus fulgorem sentiendum. In vestibus suis deponant clerici, quæ etiam reges abjiciunt, quæ signatorum Christi universitas noscitur abdicare. Abjiciant varia, grisea, zebelinos, et pelliculas ejusmodi grandis pretii, sed coram Deo periculi grandioris, nec minoris in veritate dedecoris, dum ad imaginem Dei creatus homo pelliculis murium sese credit ornari. Audiat Petrus saltem diebus istis, qui nullo tempore

debuisset non audiri; audiatur, ut appetere viros pudeat, pudeat clericos quod eorum primus ad ipsorum gloriam, primus in contumeliam tonsuratur, etiam mulieribus interdixit. Non manicæ, non calceamenta eorum. Si vero etiam ministrantium eis quotidianis egeant consuturis, ne subtilitas lineæ ligandis eorum manibus et pedibus in vincula debeant graviora converti, vel ne videantur funiculos texere, unde ligatis pedibus suis et manibus in exteriores tenebras demergantur. Manicatas etiam cappas non dissimuletis abjicere, quæ ex cappis et tunicis habitu duplicatam duplicitatem redarguunt animarum. Qui ex lino et lana contextam vestem prohibuit, si vidisset suo tempore vestes ex cappa et tunica fieri, non laudasset. Prima fuit in cœlo generis humani transgressio, primam et ternam ex adversario jejunans Christus victoriam reportavit. Siquidem vicit mundum in appetitibus suis, in concupiscentia carnis, in concupiscentia oculorum et superbia vitæ, de voluptate, de otiositate, de ambitione triumphans. Modo sibi et numerum laici in cibariis posuerunt, ut duorum ferculorum sint contenti, quod si vobis diceretur uno fore contentos, forsitan Germanicis aliquibus non placeret. Verumtamen si videtur sufficere quod ad numerum pertinet indicta frugalitas, vestrum erit imitatione dignum aliquid addere super deliciarum ineptiis declinandis. Et quidem mater vestra sacrosancta Romana Ecclesia statuit et decrevit (4) omnibus sextis feriis, et in Adventu Domini in cibo quadragesimali clericis simul et laicis jejunandum, feria quarta et Sabbato a carnibus et sagimine abstinendum, transgressores constitutionis hujus sacrorum reos canonum fore decernens. Sic ibi quoque et familiis suis a summo pontifice et fratribus suis in secunda feria eadem abstinentia carniū est injuncta, quod in vobis praelatos saltem majores voluntaria devotione deceat æmulari. Non competunt vina pigmentis delibuta, mœrori huic potissimum, ejus non expedit oblivisci. Nunquam negotiandum ut clericis, nunquam vilius comparandum quod venditari debeat pretio cariori. Propterea quod sacrilegium semper fuerat, nunc præsertim gravius execrandum, et negotiis tum ipsis deteriora videntur jurgia clericorum, ut oporteat magis invicem supportare et donare vobis, ut et ipsis si quis adversus aliquem habet querelam. Insatiabilis est ardor ambitionis, nec hydropis avaritiæ ex divitiis refragatur adeptis. Quid gibbum gibbo camelus adjicit in variis dignitatibus et multitudine præbendarum. Non sunt ista quæ divinam erga hominem misericordiam provocant, sed iram potius mereantur. Ad negandum cœlestis regni per foramen acus introitum gibbus poterat abundare camelo. Itane studia vobis honestiora non suppetunt, ut nec in avibus ludere, nec venationibus pudeat occupari? Dum vobis su-

epistolam scripsisse videtur Henricus occisus a Saladino in Christianos reportatæ, et divini numen placere valeant, hor-

tatur cruce signatos ad humilitatem et pœnitentiam. (4) Decretum illud edidit Baronius ad annum 1187.

perfluitas criminum reseatur, ab hujusmodi vanitatibus abstinendum potius mementote. Aleas fugere Cato monuit, et gentibus, de quo vobis ad exemplum sufficiat militia Dei signatorum, quos hujusmodi ludos cernitis abdicasse. Sufficiat etiam in ecclesiis simplex cantus ad præsentem et quæ minore gravitatem organa conquiescant. Exhibeamus quod legimus, ut in vocem flentium organa transeant, et in luctum cithara convertatur. Ignoscite mihi si dixerò quod salubrius debeat quam suavius reputari a populis exterminata in ecclesiis licentia Janicalis resedit. Quid festivitati et solennitati, vel potius ut apostolico vos sermone conveniam, quæ conventio Christi ad Beliam? nec vos latet in nonnullis ecclesiis enormitates aliquando consuetas aliquatenus resevari, et in olosericis cappis quas offerunt qui baculos ferunt complacere. Quasi vero non de moribus quam de vestibus amplior sit causa Deo, quasi non scribis plus quam sericis delectetur. Verumtamen nec edictum super his et hujusmodi generale procedit, nec perenne proponitur edictum, sed quod nulli delet esse molestum.

XXXII.

Henrici Albani episcopi, legati apostolici, litteræ quibus convocat ad comitia præsules Germaniæ per portitorem ad deliberandum de bellis sacris adversus Saracenos, ad vindicandam crucem et loca Christi pedibus consecrata.

(LUDWIG, *Reliquiæ mss.*, Francofurti et Lipsiæ 1720, in-8°, t. II, p. 449.)

Charissimis in Christo fratribus et amicis, venerabilibus Dei gratia archiepiscopis, episcopis, abbatibus, præpositis et aliis Ecclesiarum prælatis, et dilectis in Domino nobilibus viris, ducibus, comitibus, marchionibus et aliis principibus universis per regnum Teutonicum constitutis, ad quos litteræ istæ pervenerint, HENRICUS eadem gratia Albanus episcopus, apostolicæ sedis legatus, salutem in Domino.

Ex quo vox illa turturis, vox gemitus, vox doloris fines nostros lamentabilis nuper novitate rumoris aspersit, quis ad tantam stragem non ingemiscat populi Christiani? Quis terram illam sanctam quam redemptionis nostræ ipsi dedicaverunt pedes Domini, spurcitiis paganorum exponi non doleat? Quis Crucem salvificam captam non deploret, et conculcatam ab ethnicis et sanctuarium Domini profanatum? Heu, heu! ad auditum quemdam similem, cum fixuras clavorum crux ipsa susciperet, terra tremuit, sol expavit, petreæ scissæ sunt, et aperta credimus monumenta. Cujus ergo velsaxenumpectus auditus iste non emolliat, cum sputis afficitur configitur, habetur contumeliis crux admirabilis, nostrorum curatio vulnerum, restitutio sanitarum, lignum dulce, signum vitæ, vexillum militiæ Christianæ? Fateamur, necesse est, quamvis quidem minora patimur, sed majora quam potuerimus vel timere. Verumtamen, quia universæ viæ Dei misericordia et veritas, eatenus nos dejicere non debemus, quin sperandum

(5) Locus corruptus.

A nobis sit quod qui, peccatis exigentibus, populum Christianum, qui jam post concupiscentias suas oculos suos statuerat declinare in terram de judicio flagellavit, redemptionem nobis de misericordia sua reservavit. Quomodo namque asportari permetteret lignum Crucis ab ethnicis, nisi iterum crucifigendus ab eis?

Ecce videmus iteratum Redemptionis nostræ mysterium, dum pro nobis suo nunc nomini non pepercit vel cruci, qui quondam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Non enim abbreviata est manus Domini, nec brachium Domini infirmatum est, ut salvare non possit, sed operatur misericordiam suam inscrutabilis altitudo Dei ut torpentem mundi devotionem sic excitet, atque per obsequium vestrum et aliorum quos ad hoc eligere dignatus fuerit, nobis salubriter et sibi gloriose de barbaræ nationis hostilitate triumphet. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, in quibus utinam milites Christi abjiciant opera tenebrarum,* et ad vindicandam injuriam crucis indui non differant arma lucis, loriam fidei et salutis galeam assumentes. Malitia fuit, non militia, quod hactenus Christianorum cædibus et rapinis et execrabilibus intenti ignem inexstinguibilem et immortalium cruciatus vernium meruerunt. Felix eis abest militia, in qua et vincere gloria, sed magis mori lucrum. Ad hanc invitat nos hodie, qui amat animas nec propriæ pepercit injuriæ, ut necessitatem fidelibus suis imponeret ad hanc militiam compellentem. Adest qui signaculum vitæ gementibus super tantis malis ad evasionem intolerabilis percussione imponat, et quamvis multiplicia vasa interiorum exigentibus peccatis jam egressi teneantur percussiones, (5) solos nocebunt eos, qui divinitus oblatum sibi vitæ signaculum recusaverunt. Inde est quod a serenissimo domino F. Romanorum imperatore et semper Augusto, et nobis pariter, qui de mandato sedis apostolicæ, pro eodem negotio, quantum, Domino cooperante facultas suppetit, laboramus, solemniter curia constituta apud Moguntiam, ad quam Dominicæ, qua cantatur *Lætare, Jerusalem*, diem festum agant et conventum faciant omnes qui diligunt eam.

D Quoniam igitur eadem curia singulariter est Salvatori Domino deputata, sicut imperialis majestas sua potestate nos convocat, nosque ex parte Dei et ea quæ fungimus legationis auctoritate universitatem vestram ad eandem curiam convocamus. Et ne quis vestrum legitima et certa necessitate præsentiam suam prædicto concilio Christianitatis exhibere dissimulet, injungimus firmiter et mandamus. Vos autem venerabiles episcopos in convocandis abbatibus et aliis prælatis qui sub vobis sunt, una cum presentium portitore, qui forte omnes adire non poterit, fore præcipimus studiosos. Illud etiam universitati vestræ duximus nominandum, ut ad curiam Jesu Christi in ea gravitate et modestia

qua convenit, erectionum necessitate et omni curio-
sitate et gloria temporali postposita, studeatis ac-
cere, igne tamen charitatis et obedientiae ad exal-

tationem Christiani nominis unanimiter inflammari
ut fidem quam lingua nostra loquitur, habitus, fa-
milia et conversatio fateatur.

DOMNI HENRICI TRACTATUS DE PEREGRINANTE CIVITATE DEI.

(Dom TISSIER, *Biblioth. Patr. Cisterc.*, III, 4.)

PRÆFATIO AUCTORIS.

AD CLARÆVALLENSES.

Charissimis ac spiritualibus filiis suis in Clara-
valle Domino servientibus, Henricus peccator mo-
nachus, supereffluentem Paraclети consolationem.

Ex ea qua me sentio vobis charitate devinctum,
vestram quem erga me geritis, metiri ac pensare
libet affectum. Inde est quod sicut de exteriori ve-
stro profectu quotidiana sollicitudine angor, sic fi-
liali affectu vos paternis anxietatibus condolere, et
pro meo statu versa vice sollicitis non dubito co-
gitationibus aestuare. Videns igitur ad præsens non
posse satisfieri votis, ut præsentes vos habeam, et
omnia quæ circa vos sunt, plenius præsens agros-
cam, vestris saltem desideriis satisfacere, si et
absens, cupio: et quæ circa me acta sunt, ex quo
a vobis exivi, vel agantur hodie, volo vobis, prout
possum melius, aperire. Postquam igitur summi
Noe dispositione de arca sum disciplinæ regularis
emissus, et imbrum ventorumque procellis expo-
situs, nullam, ut verum fatear, requiem pes meus
potuit invenire: et qui intra arcam consueverat
stabilis permanere, cœpit extra positus inter la-
bentia fluctuare. Diu ergo multumque in omnibus
quærendo requiem fatigatus ipsisque vexationibus
eruditus, tandemque in me reversus, talia mecum
ait: *Revertar in domum meam, unde exivi (Luc. xi).*
Qui mihi et mundanis? Quid mihi et transitoriis?
Suos ista delineant amatores, suos occupent secta-
tores. Ego qui mea me tunica exspoliavi, quomodo
iterum induam illam? Qui lavi pedes meos, quo-
modo inquinabo illos? (*Cant. v.*) Si spiritu ducor,
utique non sum sub lege. Ubi enim, spiritus Dom-
ini, ibi libertas. *Non sum liber? (II Cor. ix.)* Non
sum monachus? Si liberum est aliquibus a Deo
recedere, mihi ad eum liberum non erit redire?
Dum talia tacitus in corde volverem, et ad hæc

B fortius animum obfirmarem, vocem subito dicentis
audio: *Cum esses junior, cingebas te, et ambulabas
ubi volebas. Cum autem senueris, alius te cinget, et
ducet quo non vis (Joun. xxi).* Ad hanc vocem totus
contremui, et divinæ sententiæ nexibus graviter
me constrictum tandem confusus agnovi; et qui
velut onagram liberum me prius putabam (*Job
xxxix*), certo certius comperi, non esse in homine
viam ejus, et quod non nisi a Domino gressus ho-
minis diriguntur (*Prov. xx*). Quis enim restitit ei,
et pacem habuit? Ipse quasi peccatum ariolandi in-
dicat non obedire, et quasi scelus idololatriæ non
acquiescere (*I Reg. xv*). Hæc et alia multa atten-
dens, et mente diligenter pertractans, cum talibus
cogitationibus perturbarer, nec usquam jam exitus
appareret; totum tandem ad Dominum me con-
verti, et ex intimis cordis medullis exclamans ad
eum aio: *Nunquid mare sum ego, aut cœtus, quia
circumdedisti me carcere? (Job vii.) Abyssus vallavit
me et pelagus cooperuit caput meum. Putas videbo
templum sanctum tuum? (Jonas ii.) Putas ad illam
meam, imo tuam Claramvallem, ab episcopalis
sarcinæ vinculis absolutus aliquando redibo? Putas
filiis meis dilectissimis, imo tuis redditus, cum eis
tibi lætabundus cantabo: *Dirupisti, Domine, vin-
cula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis? (Psal.
cx.) Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est,
habitavi cum habitantibus Cedor (Psal. cx), elonga-
tus ab eis, sine quibus vivere mori mihi est, cum
quibus mori vivere mihi est? Quis mihi det eorum
frui et recreari; præsentia, quorum me confortent
merita trepidantem, exempla provocent dormitan-
tem; eorum humilitas reprimat præsentem,
virtus roboret vacillantem, hæsitantem confirmet
consilia, tristem spirituales lætificent consolatio-**